

Zatočil, Leopold

Slezský Cato podle londýnského rukopisu Arund. 243

In: Zatočil, Leopold. *Cato a Facetus : pojednání a texty*. Brno: Masarykova universita s podporou Ministerstva školství, věd a umění, 1952, pp. [183]-237

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118895>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II. ČÁST.

SLEZSKÝ CATO

PODLE LONDÝNSKÉHO RUKOPISU ARUND. 243.

ÚVOD.

O existenci slezského Catona neměl Fr. Zarncke tušení. V dodatcích (*Der deutsche Cato*, str. 195 a n.) uveřejnil sice začátek a konec tří zlomků (celkem všeho všudy jen 19 veršů u Zarncka!), o nichž věděl z časopisu *Idunna und Hermode* 1812, č. 48, str. 191, avšak blíže tyto zlomky, chované dříve v klášteře v Nise, nemohl určit. Roku 1890 uveřejnil R. M. Werner v *Zeitschrift für deutsches Altertum* 34, 246—251, zlomek K (obsahuje I. 15 až I. 23, IV. 34 až 41), objevený v knihovně dr. Kętrzynského ve Lvově. Pro nedostatek dalších důkazů nemohl Werner zjistiti souvislost tohoto zlomku s předešlymi. Teprve r. 1906 se podařilo C. Borchlingovi vypátrat zlomek S (Świebodzin - Schwiebus, na hranicích Slezska a Poznaňska; obsahuje III. 12—III. 20, IV. 36—IV. 46). Usoudil, že ze všech po Zarnckově vydání uveřejněných zlomků jsou jen oba dvojlisty Lvovské (K) v úzkém vztahu k S, neboť se dochovala šťastnou náhodou řada čtyřverší IV. 36—41 se stejným zněním v obou jmenovaných zlomcích. Oba zlomky reprezentují — jak praví Borchling v *ZfdA.* 48 (1906), 430 — jeden a týž německý převod, porízený na sklonku 14. stol. někde ve východní části středního Německa. Název Slezska v této souvislosti, jenž se přece už sám sebou nabízel, ani nepadl.

R. 1935 jsem uveřejnil t. zv. banskobystrického Catona (N). Už při povrchním ohledání této verse byla

pro stejné znění některých čtyrverší konstatována jistá spojitost mezi N a zlomky K, S. Šťastnou identifikací neurčených dosud rozsáhlých berlínských zlomků, označených mnou zkratkami Berl. C a Berl. E, jimž jsem věnoval otisk a rozbor v ZfdA. 72, 1935, 81—91, byl naráz objeven slezský Cato, k němuž prozatím náležely: zbytky nezvěstných dnes zlomků z Nisy, dále zlomky K, S, Berl. C, Berl. E. Na základě a pomocí tohoto zatím ještě pohříchu zlomkovitě a neúplně zachyceného slezského zpracování bylo lze určit řadu neznámých čtyrverší v banskobystrickém Catonu, zejména ke konci IV. knihy. Banskobystrický Cato se jeví takto jako konglomerát nejednotný, obsahující čtyrverší z prvotného překladu (Z), pak ze skupiny druhé a třetí (A—C) a konečně též čtyrverší z Catona slezského, jehož ráz a podoba se už rýsovaly určitěji. Verse N je sepsána v nářečí východostředoněmeckém, t. j. slezském, se stopami nářečí bavorskorakouského. To nás nijak nepřekvapuje. V hornických městech slovenských se střetli němečtí kolonisté z jihu a severu a tím se také vysvětluje smíšený ráz nářečí. Řídké, zato tím nápadnější stopy slezského Catona jsem mohl také zjistit v rukopise B, sepsaném v nářečí bavorskorakouském. Ne dosti na tom. V jednom gdanském (Dzg, nyní H) úplném zpracování většinou odlišného znění se našly rovněž vlivy slezského vzdělání. A právě, když má kniha o banskobystrickém Catonu byla v tisku, podařilo se mi o prázdninách r. 1935 objevit zlomek Catona v museu v Uničově na severní Moravě. I ten je slezského původu a má — v daleko menší míře však než N — několik slok, pocházejících z třetí skupiny catonských převodů.

Co však stále chybělo, bylo úplné, celistvé zpracování slezského Catona. Filolog se nemůže spokojit se zlomky, i když jsou dosti značného rozsahu. A tu mne vedla zapadlá poznámka *Priebschova* v knize *Deutsche Handschriften in England II*, str. 44, přes nepatrný, neznámý zlomek ke kýženému cíli: rukopis Arund. 243, chovaný v British Museu, obsahuje *celistvé, vskutku úplně dochované vzdělání slezského Catona*, z něhož jsme znali jen zlomky. Fotokopie a opis, jež jsem si dal pořídit r. 1936, potvrzují mou domněnku, vyslovenou v knize *Der*

Neusohler Cato, str. 67, že jde o versi, vzniklou na slezské půdě. Tam, kde L skýtá odlišné znění (zejména na začátku) anebo kde příslušné sloky chybějí, jsou nám vítanou pomůckou všechny ostatní zlomky.

ZLOMKY A RUKOPIS SLEZSKÉHO CATONA.

- I. Tři zlomky z Nisy (dnes nezvěstné; srov. o nich Zarncke, *Der deutsche Cato*, str. 195 a n.):
- a) začátek I. 32 až konec II. 29; očištěny jsou jen I. 32 a II. 29;
  - b) začátek I. 6 až konec II. 2 (mezi tím chybějí dva listy); Zarncke otiskuje I. 6;
  - c) začátek III. praef. b až konec IV. 23 (poslední verš chybí; mezi tím vypadly 2 listy); Zarncke uvádí na str. 196 III. praef. b a IV. 23.
- II. K obsahuje: I. 15, 17—23, IV. 34—41 (srov. R. M. Werner, *ZfdA.* 34, 1890, 246—251).
- III. S překládá: III. 13—15, 18—20, IV. 39—40, 43—45; porušeny jsou sloky: III. 16, 21, IV. 36—37, 41—42, 46 (srov. C. Borchling, *ZfdA.* 48, 1906—7, 425—435).
- IV. Berl. C obsahuje: I. 9 (první verš chybí) až 19 (poslední verš chybí), II. 26 (jen poslední verš) až II. 31; III. praef. a až III. 4 (jen první verš).
- V. Berl. E se skládá z II. 19 (jen poslední verš) až III. 12 (jen poslední řádek); IV. 10—34 (poslední verš chybí), 38 (stojí za III. 14, poněvadž obě disticha jsou obsahově příbuzná). (K oběma zlomkům Berl. C a Berl. E srov. Leopold Zatočil, *ZfdA.* 72, 1935, 81—91.)
- VI. Berl. G = Státní knihovna v Berlíně, Ms. germ. 4° 664 f. 16, roztržený list: v: I. 34, 35, 36, 37, 38 (jen konec veršů je dochován); r: I. 39, 40 a praef. k II. knize až po verš *wenne dich gelust vo . . .*, kde zase konec veršů chybí. Ve svém článku *Neue Berliner Bruchstücke des ostmitteldeutschen Cato* (l. c. 81, pozn. 1) jsem sice napsal: »Berl. G kann wegen seiner defekten Überlieferung nicht herangezogen werden« — avšak zlomek skýtá vítané varianty, jež pod čarou uvádím.

- VII. Dva nepatrné proužky, vložené do Berl. E jako fol. 8, 9: a) konec I. 29 (dva řádky); b) r: IV. 30, v: IV. 36.
- VIII. Himm. = zlomek pocházející z Himmelparten (srov. Ed. Sievers, ZfdPh. 21, 1889, 390—393), s distichy: II. 10—17, II. 25—III. 1 (jen lat.), z nichž čtyři: II. 10, 12, 14, 15 patří k slezské versi (o ostatních viz Der Neusohler Cato, str. 63 a n.).
- IX. M = moravský zlomek z Uničova na sev. Moravě s několika sentencemi a distichy II. 35 b—III. 3 b, z nichž jen dvě: II. 26 a II. 30 (II. 25 b je porušeno) nejsou slezského původu (viz o něm zprávu: Nachtrag zum ostmitteldeutschen Cato ve spise Der Neusohler Cato, str. 116—118; zlomek je uveřejněn v článku: Ein Mähr.-Neustädter Bruchstück des ostmitteldeutschen Cato ve sborníku Mélanges P. M. Haškovec, Brno 1936, str. 366—370).
- X. N = banskobystrický Cato (Der Neusohler Cato, str. 85—102) podle rukopisu brněnské Zemské a universitní knihovny Rkp. 84, napsaného r. 1452 v Banské Bystrici. Na konci Faceta následujícího bezprostředně za Catonem čteme totiž: *Geschrieben von mir Caspar meissener Im Newenzol an Sant dorothee obend [= 6. února], noch Cristi gepurt Thausent virthundert vnd im Czwoen vnd funffczigisten Jare atd.* — B.-B. Cato je konglomerát skládající se ze čtyřverší rozličného původu: mimo čtyřverší z první skupiny (Pracato Z a příbuzenstvo) a dalších dvou (A s příbuzenstvem, C s příbuznými rukopisy) lze na podkladě všech zlomků a úplného téměř rukopisu L vybrat a ze slezského zpracování odvodit tato čtyřverší: I. 10 a; II. praef. (z největší části), 2, 5, 8; III. 20, 21, 22; IV. praef. a, praef. b b, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10 a, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 27, 29, 31, 35, 37, 38, 41, 42, 46, 47, 48, 49.

B.-B. Cato není autochthonním produktem, není samostatným básnickým převodem, pořízeným na Slovensku. Dokázal jsem nade vší pochybnost, že jde o textové příbuzenství versí z rozličných jazykových oblastí (podrobně jsem o tom pojednal v uvedené práci a proto není třeba, abych na tomto místě opakoval svá

dřívější zjištění a tvrzení), z čehož lze vyvozovati i úzké vztahy duchovní. Obracím se však ostře proti názorům H. Weinelta, který cituje a čerpá z mého Catona, uváděje z něho doklady na každé téměř stránce v knize: *Die mittelalterliche deutsche Kanzleisprache in der Slowakei*, Brno 1938, a který, nevšímaje si naprosto výsledků mého rozboru, se mylně domnívá, že banskobystriický Cato je původním, samostatným zpracováním, vzniklým na slovenské půdě. Opakuji proto se vším důrazem, že jde o literární dílko importované ze Slezska a Rakouska, nikoli o autochthonní výtvar, vyrobený snad nějakým německým básníkem-překladačem na Slovensku, jak by tomu chtěl Weinelt (str. 71: *der Verfasser des Cato...*, str. 52: *Cato-Handschrift, deren Bodenständigkeit zwar nicht bestritten werden soll...*). V N byla stmelena dvě rozdílná zpracování, přinesená kolonisty na Slovensko; z těchto dvou versí pořídil pak dovedný písař nebo učitel (snad sám písař Caspar Meissener) naši skladbu N, která se stala východiskem našich úvah o vzniku a vývoji rozličných zpracování a vedla k objevení neznámých dotud zlomků a celistvých versí.

- XI. L = pap. rkp. Britského musea v Londýně z 15. stol., Arund. 243, str. 205 a násl. Mimo několik málo čtyřverší, jež nejsou výhradně slezského původu (srov. níže), představuje L nejúplnější v z dělá ní, neboť všechny dotud uvedené zlomky (spolu s příslušnými čtyřveršími obsaženými v N) mají své paralely v londýnském textu, takže teprve v něm nalézáme vítanou a dlouho hledanou oporu, čímž je naprosto bezpečně a nezvratně doloženo naše dávné tvrzení o jejich slezském původu. Na jeden závažný fakt, který poněkud snižuje význam londýnského rukopisu, tu musím arci upozorniti: L není text ideální, který by badatele a znalce catonských versí stoprocentně uspokojoval, neboť je jazykově mladší než starší zlomky K, S, Berl. C, Berl. E, i když je psán v slezském nářečí prozrazujícím toliko v nepatrné míře stopy neslezského jazyko-

vého vlivu. Tomu nedostatku by se bylo arcíř dalo odpomoci tím, že by za základ textu bylo vzato znění zlomků a nikoli text rukopisu londýnského, ale pak by šlo o text velmi nejednotný, poněvadž rozsáhlé mezery bylo by bývalo nutno vyplniti stejně textem londýnským. Otiskují tedy rukopis londýnský a připojují k němu varianty z ostatních zlomků a rukopisů (B, N, H a jiných), závažné jak po stránce obsahové, tak i dialektické.

- XII. L¹ = slezský zlomek, 2 listy pap. rkp. Britského musea v Londýně z 15. stol., Add. 11250, č. 423, s distichy I. 1—10, II. 15 b (a chybí) až 25 a. Zlomek nepatří k neporušené versi slezského Catona, nýbrž je propleten verši pocházejícími z 3. skupiny catonských versí. K zpracování slezskému náležejí: I. 1 b, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 b (a pův. znění?), 10; II. 15 b, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 a.

Na místech, kde znění L není spolehlivé nebo je pochybné (poněvadž se k němu nalézají paralely v rukopisech mimoslezského původu), a to se týká m. j. především začátečních slok (I. 2, 3, 7 b, 9 a [pův. znění nebo pozdější zásah?]), nahradil jsem je zněním L¹. Jazykově se kryje L¹ z velké části s L. Rozdíly jsou nepatrné a nestojí za zmínku.

- XIII. B = perg. rkp. Národní knihovny ve Vídni číslo 204 z 15. stol., fol. 9 r—23 r; rkp., pocházející z Ambrasu a patřící k I. skupině Catonů, obsahuje několik čtyrverší slezských (v bav.-rakouském nářečí): I. 1, 2, 3, 5, 7, 10, 14, 17, 30 a a rovněž sentence.

- XIV. H = pap. rkp. městské knihovny v Gdańsku z 15. stol., Ms. Mar. 24 4°, fol. 110 v — 143 v. Tato verse obsahuje sentence.

Slezský Cato má přirozeně také vztahy k ostatním mimoslezským německým versím. Podle vývoje rozlišujeme tři skupiny rukopisů: **I. ZZ¹B**; **II. AA¹a**; **III. CDEFϕ HNG**. V aparátu variant a v poznámkách uvádím četné paralely a příbuzná, resp. odchylná místa. O těchto rukopisech a zlomcích srov. první část tohoto spisu.

RÝMY SLEZSKÉ VERSE.

Slezská verse se liší od ostatních básnických překladů originálním výkladem a pojetím lat. předlohy. Že máme před sebou opravdu samostatné znění slezské, dokazují mimo jiné tyto středoněmecké rýmy, které, převedeny do normální střední horní němčiny (mhd.), se stávají asonan-cemi a působí rušivě:

předmluva v. 13/14 *io* : *also* (mhd. *ie* : *alsô*); I. 6 *a enthalden* : *schaden* (básník vyslovoval *enthaden* : *schaden*, o tom viz níže); I. 20 *a gobe* : *lobe* (mhd. *gâbe* : *lobe*); I. 25 *a begobin* : *gelobin* (*begâben* : *geloben*); I. 30 *b enhaffft* : *strofft* (básník mohl vyslovovat *enhoffft* : *strofft*, *enhaffft* : *straffft*, avšak nikoli mhd. *enhoffft* : *strâft*); II. 22 *b lo* : *yo* (*lâ* : *ie*); III. 5 *b sucht* : *flucht* (*socht* : *flucht*); III. 14 *b joch* : *gebroch* (*joch* : *gebruch*); III. 15 *a rechte* : *achte* (básník vyslovoval *rachte*, srov. Jungandreas 72, *ë* > *a*, *rachte*); III. 22 *a czuvar* : *har* (*zuovor* : *hâr*); IV. praef. v. 7/8 *balt* : *salt* (*balt* : *solt*); IV. 4 *a mose* : *sosse* (*mâze* : *süeze*, *suoze*); IV. 5 *b hat* : *spat* (*hât* : *spot*); IV. 7 *b geweis* : *begeis* (*gewis* : *begâst*, *begêst*); IV. 10 *a vellet* : *hellet* (*vellet* : *haltet*); IV. 17 *a behaldin* : *saldin* (*behalten* : *saelden*); IV. 23 *b sal* : *obiral* (*sol* : *überal*); IV. 24 *b os* : *gros* (*âz* : *grôz*); IV. 28 *a fründe* : *stunde* (*oriunde* : *stunde*); IV. 36 *b sal* : *dol* (*sol* : *dol*, básník vyslovoval a četl, jak dosvědčují zlomky, *sal* : *dal*); IV. 37 *b noch* : *yoch* (*nâch* : *ioch*); IV. 41 *b vorkart* : *art* (*verkêrt* : *art*).

ČÁSTEČNÁ ZÁVISLOST SLEZSKÉ VERSE NA Z.

Avšak i když slezské zpracování je více méně samostatnou skladbou, přece lze tuším i v něm nalézt stopy prapůvodního Catona, jehož reprezentantem je právě Z. Vedlo by příliš daleko, kdybychom měli uvádět všechny shodné verše. Stačí, upozorním-li na tyto rýmy: I. 7 *b man* : *chan* — *man* : *kan*; I. 8 *b gesage* : *chlage* — *sachen* (= *sagen*) : *clagen*; I. 9 *a* doslovné znění obou veršů; I. 10 *b bereit* : *weisheit*; I. 19 *a gegeben* : *leben*; I. 33 *a leben* : *gegeben*; II. 4 *a zit* : *strit* — *czeyten* : *streytin*; II. 10 *a entwich* :

ungelich — *gleyche* : *weyche*; 21 a téměř doslovné znění; II. 24 b *we* : *e*; II. 29 a *alleine* : *gemeine* — *gemeyne* : *alleyne*; II. 31 *ruchen* : *buchen* — *enruchen* : *gebruchen*; III. 10 a *knechte* : *rechte* — *rechte* : *knechte*; III. 18 a *lesen* : *wesen* — *leßin* : *gewesin*; IV. 1 a *gut* : *mut* — *gutte* : *mütte*; IV. 3 a *orist* : *ist* — *orist* : *enist*; IV. 39 a *entriuchen* : *gelichen* — *weych* : *reych*.

ROZBOR NÁŘEČÍ.

Jazyk naší památky je nářečí východostředoněmecké neboli v užším slova smyslu slezské. Proti střední horní němčině se vyznačuje těmito změnami a znaky:

a > *o*: často, nikoli však důsledně; *das* > *des*: Sent. 27 (srov. Jungandreas 54); *ë* > *a*: *laßin* úvod v. 15 (srov. Jungandreasovy doklady str. 72 *lasin* a str. 73 *obir lasin*); *ë* > *i*: *sildin* I. 12 < *sëlten*, *licze* III. 8 < *lécze (tabulis)*, *ongerichtin* czorn IV. 34, *richtin* III. 2 (srov. Jungandreas 84); *i* > *e*, *ei*, z mnoha dokladů stačí uvést: *weddir*, *setin*, *spele*, *se*, *bestretin*, *sete* : *domethe* IV. 20, *en*, *der* (dir), *erim*, *dese*, *geschreiben*, *worsweygin* (verschwiegenen) II. 22, *seynes strikke* IV. praef. a (srov. J. 94, 88); k tvaru *gemeis* IV. 7 srov. DWb. IV. 1, III. *gemeis* adj. véreinzelte Nebenform zu *gemisz*. *o* > *u*: *burgk* sent. 22 (srov. Weinelt § 116 a uvedené tam doklady *vorbürgen*, *ausburgte*), *ongeruche* II. 8 (*ungerochen*, part. adj. *ungerächt*, *ungestraft*), II. 8 čteme sice *loschit* (od slovesa *loschen*, *versteckt*, *verborgen sein*, srov. *temporibus peccata latent*), avšak *luscht* IV. 31 (*forsan latet altius unda*); *sucht* III. 5 (*nam cum animus languet*) = střhn. *socht* (doklad se úplně shoduje s dokladem *sucht* = *aegrotat*, uvedeným Jungandreasem na str. 118); často *uffte* vedle *offte*; sem patří také *czwü* II. 19 < *zwó*; *o* > *ā* *obirkamen* I. 16 (srov. doklady u Weinelta 43: *kamen*, *geczagen*, *vorgenamen*, *gesprachen*; Jungandreas uvádí 134 mnoho dokladů, m. j. *geczagen*, *genamen*, podobný doklad u něho chybí). *o* > *ou*: *loubin* II. 16 (J. 137 *lorobte*, *lorob*); *u*, *ü* > *o*: *togünt*, *mogünt*, *forchtin*, *login*, *czorne*, *czornen*, *worcze*, *obriger*, *do* < *du* II. 22, *dö* < *du* IV. 1, *konnen* IV. 29 atd. (srov. k tomu J. 146); *â* > *o*: *sloff*, *strofest*, *loß*, *bego-*

bin, gethon, worheytt, mose, rote, os, gelortin < *gelârten*; *ê* > *i*: *czüm irsten* I. 1, *dy' irste togünt* I. 3, *irlich úvod* v. 7, *irbir* IV. 17; *î* > *ei, ey*, avšak nediftongisované tvary *dyn* : *syn* III. 5, *kint* : *fint* sent. 35, *sint* : *vint* IV. 17 (srov. Jungandreas 180: Feind ist im Altschlesischen vor der Diphthongierung gekürzt); *û* > *au*, proti *gebraroche* IV. 16, 47 čteme nediftongisované tvary *gebruchin* II. 12 a *gebruchen* II. 31; *iu* > *eu*: *terher* I. 10, *bederotin* I. 15, *lewitin* I. 15, *trewe* II. 20; *iuro* také > *aw*: *trawe* I. 13, *getrawen arczte* II. 22, *getrawen frünt* IV. 13, *getrawen gesellen* IV. 15; *iu* > *u*: *suche* II. 30 (J. 195); *k* tvarům *fruntlichen* sent. 27, *frünt* I. 20, 23, III. 3, *frunt* I. 26, I. 34, *frunde* I. 35, *fründe* IV. 28 srov. Jungandreas str. 197: »Freund' ist im Altschles. früh gekürzt... Eine Form mit kurzem *ü* muß vorausgesetzt werden.« — *ei* > *ē*: *lediclichin* II. 23; *ou* zůstává: *czoubirn* II. 12, *ou* > *o*: *weyroch* IV. 38 (srov. J. 218 *wiroch*, 219 *wyroch*; 220 *weyroch*); za pův. *ou* je *eu*, *au*: *glerobe* I. 8, 27, IV. 38 (imp. *glaube!*), *glerobin* II. 20 (*credere*); [avšak týž tvar IV. 37 je z pův. *geloben* (*glouben* K, *globen* N = *promittere*) a patří tedy jako vzácný paralelní doklad na změnu *o* > *eu* ke shora uvedené změně: *o* > *ou* *loubin* II. 16]; *glaroben* I. 14; delabialisovaný tvar *ungeleybiges* III. 18; *uo* > *ō* jen jednou: *guot* „gut“ > *got* III. 12 (srov. J. 235); jinak máme všude *u* resp. *ü*, na př. *müt, reychtüm, armütis, varthünde* III. 8, *genügik, müt* : *tüt* IV. 21, *rüdil* IV. 33, *vortüme* IV. 41 atd. Zdá se, že v těchto případech budeme číst *ü* jako *u*; *ü* se objevuje i za střhněm. *u*: *czüm* I. 1, *mündt* : *stündt* I. 9, *iüng* I. 16, *künst* IV. 19, *lernünge* IV. 27 atd.; tak zvaná »umgekehrte Schreibung« se vyskytuje rovněž sent. 42 *orschumphin* : *ongelumphin*. (srov. správný způsob psaní: *ongelymphin* : *schymphin* III. 7) a *sucht* III. 15, t. j. *sicht*, jakož i *obirründer* II. 10 (srov. Jungandreasův doklad *vorsüchtigen* = *vorsichtigen* z r. 1459 na str. 148). *üe, ü* > *i*: proti *obunge* II. 13 zaznamenávám delabialisovaný tvar *ybung* IV. 21; ve vedlejších slabikách *e* > *i* velmi často, což je typický zjev středoněmecký; *-ent* > *-unt*: *ontogunt* II. 19, IV. 41, *yogunt* IV. 41, píše se také *-ünt*: *togünt* I. 3, *mogünt* I. 3, *iogünt* sent. 9; *ae* > *e*, jen ve slově *saelde* se objevuje *ae* > *a*: *saldin* IV. 17, 45 (srov. Jungandreasův do-

klad *vnzalde* = *unsaelde* na str. 243); v nepřízvučné slabice se oslabuje *ae* > *i* (resp. *â* > *e*, *i*, srov. J. 248, § 235): *érba-ere* > *irbir* IV. 17 (J. uvádí mnoho dokladů na str. 166 sled.).

Z konsonantismu buďtež uvedeny tyto zvláštnosti: *r* vypadlo před *n*: *vorlonir habe* (verlorener Habe) IV. 35 (srov. J. 287 *vonumft, stenseher, irczont*); *t*. zv. *n*-Einschub se vyskytuje: *beyn deme* I. 36 (srov. Jungandreasovy doklady na str. 293: *byn dem, beyn euch, czun dem*); koncové *-n* odpadá: *synne* II. praef. 5, *vngeruche* II. 8, *gerwynne* III. 24, *eyns andir* IV. 32, rovněž tak *-en*: *begegin* I. 18 (srov. J. 296: *den vorsessin czinße*); proti *hoffin* I. 19 jsou doklady, v kterých *h* odpadlo v násloví: *offin (spes)* IV. 7, *offin (sperare)* IV. 26; *h* > *ch*: *sich* sent. 23, *besicht* II. 27, *macht* III. 3 (srov. J. 303); *h* > *g*: *versmegen* I. 4; velmi nápadná a řídká je změna *h* > *g* v násloví: proti častějšímu *hot, habe* čteme *got* I. 21, III. 16, *gabe* III. 21, IV. 16, *vorgengit* II. 23; *f* (*v*) > *b*: *vrebilir* (gen. pl. od adj. *vrevel*) I. 8, *vbir (uover)* IV. 33 (k těmto dokladům srov. Weinelt 161 sl. a zejména Jungandreas 311 a 531, pozn. 527); *lt* > *ld*: *eldern* sent. 2, *haldin* I. 13, *aldin* I. 16, *aldir* III. 9, *eynveldikeit* III. 4 atd.; rým *enthalden* : *schaden* I. 6 (tak čteme kromě v L také v 2. zlomku z Nisy, kdežto L¹ se spokojuje s náhradou *entladen* : *schaden*) pochází bezpochyby od básníka samého, který jako Slezan vyslovoval *enthaden* (vítané doklady uvádí Jungandreas, str. 277, § 279: *hadin* „halten“, *gehadin* „gehalten“); *l* vypadlo rovněž ve slově *czwoeyuelichis* = *zwivellich*; *d* vypadlo po *l*: *heldit* > *hellet* > *helet* IV. 10 (srov. J. 62, 340); *t* mizí někdy rovněž: *ordenlich* II. 12, *sych* II. 31 (J. 355); *h* zmizelo v těchto a podobných případech: *flyen* : *czyen* sent. 33/29, *czerot* I. 2, *sist* I. 5, *czerot* I. 2, *nesthe* I. 3 (J. 23 *neste*) *vle* I. 14, *vede* II. 15 (už střhněm. *vêde*), *vnkeuscheit* II. 19, IV. 10; *flyen* : *czyn* II. 19, *yen* II. 29, *irspeest* III. praef. b, *tracheit* III. 5, *vorleyn* IV. 2, *czy* IV. 33, *vorczye* IV. 35; *g* > *ch*: *sachen* I. 8 = *sagen* (srov. J. 367 *gesache* = *sagen*); táž změna (*-g* = *c* > *-ch*) se vyskytuje v případech *trocheyt* I. 2, *tracheyt* III. 5; jak máme číst *-gk* na konci slova, nelze přesně zjistit: s Jungandreasem budeme pokládat tento znak za neznělou hlásku raženou; *dingk* I. 7, *magk* I. 31, *genuck* II. praef. 12, *keyginwertigk*

II. 27, *mesigk* II. 28, III. 19, *tragk* III. 17, *heiligk* IV. 4, *phenigk* IV. 5, *czornigk* IV. 6; spiranticky však budeme vyslovovat *mesich* I. 37, *billich* IV. 35; *g* vypadlo: *morne* IV. 46 (jde o zjev hojně rozšířený v staroslezském nářečí, srov. J. 368); velmi nápadné jsou dva doklady se změnou *b > w* v násloví: I. 36 *wen der czorn das hassin wirt*, *So eyntachtikeit dy libe nirt* — *ira odium generat*; III. 20 *Wenn so dy frame weynende wirt*, *Mit trenen sy vil krigis wirt* — *nam lacrimis (femina) struit insidias*; *i* odpovídalo by *wirt* = *birt* lat. výrazům *generat*, *struit* (srov. m. j. Jungandreasův doklad *nyrten nährten* na str. 85 a k tomu poznámku: *er > ir* findet vielleicht z. T. seine Erklärung durch das Bayrische...). Nevím však, zdali opis, který jsem si dal poříditi r. 1936, je právě v prvním případě spolehlivý, neboť i čtení *mirt* = *mehrt* by uspokojovalo. — *pp* zůstalo neposunuto: *oppir* IV. 38.

Za *-er* máme jednu *-ar*: *eynen andarn man* I. 5 (srov. Weineltův doklad na str. 125: *in andarn mergkten*); za *vor-* se vyskytuje *var-* jen v těchto dokladech: *varthünde* III. 8, *varsmeh* III. 10, *czuvar* III. 22 (srov. J. str. 121: Diese Erscheinung *or > ar* scheint aus dem Bayrischen zu stammen; pro naše doklady nutno předpokládat změnu *ver- > vor- > var-*, která však může býti i východofrancká; k dokladům srov. *czuvar* a *varlorrin* u J., str. 121 a 288, pozn. 46). Nepřízvučné *e* v předponě *ge-* je jednou zastoupeno hláskou *y*: *gykünden* I. 1 (srov. Weinhold, Mhd. Gr. str. 42, § 41: In den Präfixen hat sich *i* namentlich in *in*, *int*, *ir*, *dir*, *vir* festgesetzt, weniger in *be* und *ge*); třikrát proklouzla našemu písaři předpona *ge-* v podobě *de-*: *deseyn* II. 10, *degebin* II. 20, *detragen* III. 6; patrně jde o zjev východofrancký, srov. o tom Jungandreas str. 363.

Kontražované tvary jsou běžné: *vorseyt* II. 9, *yen* = *jēhen*, *jēn* II. 29, *leyt* : *treyt* I. 12, *treyt* : *yeit* II. 3, avšak *treyt* : *yet* I. 22 (*yet* < *yeit* < *jagit*; J. uvádí str. 157 Rückertův doklad *trehet* < *trêt* < *tragit*; doklad *yet* můžeme podepřít údaji Weineltovými str. 111 *gelet*, *arostret*, *yngelet*, *auf gelet*; poslední doklad pochází [z r. 1418] z Knihy Žilinské). Sem nutno také zařadit doklad z banskobystričského Catona *pplet* II. 14; z rýmových dvojic *nicht* : *gicht*

IV. 10, *gicht* : *phlicht* IV. 47 lze tvar *gicht* vyložit z kontrahovaného *gīt*; Weinelt nepronikl k jádru věci, praví-li na str. 148 v kapitole *Verselbstlautung von mhd. -b-*: »Neusohl Cato 1452 *geyt* (IV. 47; reimt aber mit *pflicht*).« Čtyrverší IV. 47 v B.-B. Catonu je — jako četná jiná čtyrverší v tomto zpracování — přejato ze slezského Catona, kde příslušná dvojice zní *gicht* : *phlicht*. Weineltovi ušlo, že tvar *geyt* vděčí za svou existenci písáři Kašparu Meissenerovi, který nahradil literární tvar *gicht* tvarem kontrahovaným, i když šel snad vědom toho, že porušuje původní rým, kterému by patrně bavorskoslezské publikum nebylo už rozumělo. S kontrahovaným tvarem *geyt* se v L nesetkáváme, jak lze ostatně soudit také z rýmu *gebit* : *streyt* IV. 30; o tom viz mou poznámku k IV. 30.

Synkopované tvary se vyskytují často: *keyme* I. 4, *deyme* I. 34, IV. 12, *deym* II. 22, *eym* IV. 13; *vornicht* I. 26, *wol gedicht*, *bericht*, *lust* (= *lüstet*, *lustet*, lat. *libet*) II. praef., *voraltin* IV: 18 = *voralteten*, *betracht* II. 12, 31, *schat* IV. 29; toto mizení nepřízvučného vokálu mezi dvěma dentály je velmi hojné právě v lidových nebo zlidovělých památkách slezských (srov. Jungandreas str. 254, kde se uvádí typus *gebit* »*gebietet*«). S elisí nepřízvučného *e* mezi dvěma *n* (-*nen*) se setkáváme rovněž: *deym vorsweygin gesellin* II. 22, *deyner geronnen gabe* IV. 16, *begegin* I. 18.

Ze znaků zvlášť charakteristických pro nářečí slezské buďtež uvedeny tyto zjevy: *er* > *her*, *ist* > *ys*, *öz* > *ys*, *is*, *ob* > *ab*, *keyn* < *kegen* (vedle *keygin* II. 11, III. 9, srov. *keyginwertigk* II. 27), *sal* (jen jednou *du solt* II. 12); 3. os. pl. *seyn*; předpony *er-* > *ir-*, *dir-*, *ver-* > *vor-* (ale vedle toho i *var-*; o tom srov. výše), *zer-* > *zu-* s jediným dokladem: *czugehet* II. 17 (o předponách srov. Jungandreas str. 340, 424, 584 pozn. †); *leren* tvoří part. praet. po způsobu středoněmeckém s t. zv. *Rückumlauten*: *gelortin*, *vngelortin* IV. 23 (z pův. *gelärten*), také *vorkart* IV. 41; *le hren* a *lernen* nebývají vždy přesně rozlišovány podle významu a vzhledem k lat. *docere* a *discere*; *lernen* místo *lehren*: *ich lerne dich* — *docebo* úvod v. 10, *ich lerne dich* = *ich lehre dich* I. 38, ale *dy salt du lerin* — *instrue* I. 28; *lehren* místo *lernen*: *lere* — *disce* IV. 19, *lerin* = *lernen* IV. 21; vedle sebe *lerne* (*disce*)

— *lere* (*doceto*) IV 23, což je ve shodě s dnešním usem, avšak v starším 3. zlomku z Nisy stojí na prvním místě také *lere*; *czu clugheit lernen* IV. 27 (*rara datur longo prudentia temporis usu*, tedy *lernen*), ale Berl. E má *lern*, což může znamenat jak *lernen*, tak i *lernen*; proti IV. 29 *vnd wilt das lernen* čte Berl. E správněji *leren* (: *eren!*), ovšem ve významu *lernen*, kdežto na druhé straně v témže čtyrverší má zase L *nicht wollen leren* (*nihil discere velle*) proti Berl. E *nicht lernen weln*.

K imper. *ganck* IV. 16 srov. J. 413; o gerundiu *des lebindes* IV. 17 (proti *des lebens* Berl. EN) srov. Jungandreas str. 452; místo pravidelného part. praet. *besunnen* čteme *besynnet* IV. 9; z tvarosloví uvádím i v jiných památkách hojně rozšířený zjev, o kterém se nezmiňuje ani svědomitý jinak Jungandreas, že totiž koncové *s* v gen. sg. často odpadá: *des vatir* IV. 6, *an eyn andirn tot* IV. 14 = *in eines anderen Tod* (*in mortem alterius*), *des lebin phlicht* IV. 19, *eyn bessirn du auch offin salt* IV. 26. Ustrnulý gen. ve významu akusativním se vyskytuje dvakrát: *ymandis* I. 9, *nymandis* sent. 21.

TEXT.

P o z n á m k a. Text otiskujeme podle rukopisu L, který obsahuje také sentence. Pod čarou jsou zaznamenány všechny důležité varianty zlomků této verse. Za tučně vytištěným pořadovým číslem čtyrverší (podle lat. originálu) jsou uvedeny zkratky všech zlomků a rukopisů, v nichž se příslušné čtyrverší vyskytuje; pak následují varianty k jednotlivým veršům německé sloky, a to tak, že všechny důležité varianty z jednoho rukopisu jsou uváděny pohromadě podle verše (1, 2, 3, 4) za opakovanou zkratkou rukopisu. Zkratky mimoslezských catonských rukopisů, jež se toliko nepatrně nebo zčásti kryjí se slezským zněním v té či oné sloce anebo v nichž lze dokonce vidět předlohu resp. východisko pro slezského skladatele, jsem dal do kulatých závorek. Podrobnější údaje najde laskavý čtenář v poznámkách. V hranatých závorkách jsou uvedeny odkazy k rukopisu L (na př. jeho původní znění odlišné od znění textu, dále pak chyby v L a ovšem také opravy provedené na podkladě ostatních zlomků, vlastní zásahy vydavatelovy atd.). Hranatá závorka za některým výrazem upozorňuje čtenáře, že místo tohoto výrazu (vyskytujícího se v textu!) má příslušný rukopis jinou variantu, a to tu, která následuje v aparátu bezprostředně za onou závorkou (na př. IV 24,

v. 2: v textu čteme *ane sewche*; rkp N má však místo toho *am leibe*; i uvádím tedy pod čarou při variantách z N: ... 2. *ane sewche | am leibe*).

- 1 Do ich gedochte yn dem mutte,
 Das vil lewthē ane hutthe
 Swerlichin irreten yn dem wege
 gutter setin ane phlege,
 5 den gedochte ich nw czu hulffe komen,
 wie en dy irre wurde benomen,
 Zu dem meysten das sie irlich lebeten
 vnd noch eren strebeten.
- Nw meyn allerliebēst son,
 10 Ich lerne dich, wie du nw salt thün,
 das du czusampne schickest,
 Deynes synnes setin strickest.
 Dorvmme liß meyne gebot io,
 Das du sy vornymest also,
 15 wenne laßin vnd vornemen nicht
 Ist eyn vorsewmen als man spricht.

---

1 gedochte] betrachte H. dem] meinem BH. 3 irreten *chybí* B. yn] an B. 4 Ane guter zeten pfleghe H. 5 Da gedacht ich in B. docht H. czukomen H. 6 das dy yrre worde wegh ghenomen H. *verš chybí* B. 7 Zu dem meysten] me H. 8 vnd auch BH. 10 nw *chybí* B. Wyl ich lere das du schon H. 11 deynes synnes zeten schickest H. 12 Vnd dy czusamene strickest H. 13 io *chybí* B. yo meyne ghebot H. 14 vermerkest yo B. also *chybí* B. also] drot H. 16 ys des vorsumens czuvorsicht H.

- 1 Also sey meyn irst geboth:
 .du salt anbethen eynen got.
- 2 Vnde habe lip deyne eldern nach girden,
 noch deynen vormogen salt du sy wirdin.
- 5 Was dir gegebin wirt, das behalt;
 6 Czu deme marckte bis balt.
- 7 Mit gutten lewthē in aller phlege
 Salt du wandirn uff dem wege.

- 22 Den burgk salt du gerne gebin;
 23 Weme du gebist, das sich eben.
- 8 Czu keyme rothe salt dü gan,
 E du wirst geruffen doran.
- 9 Reyne biß yn deyner iogünt.
- 26 Ich rathe, seldin wirtschafft treyp
 51 Vnd habe lip deyn elich weyp.
- 27 Sloff czu mose, des ist suße;
 10 Dy lewthe gerne fruntlichin gruße.
- 11 Deme grossern biß czu weychin balt.
- 4 Den meyster salt du forchtin gerne.
 14 Halt deyne schemde, das ich dich lerne.
- 28 Geswornes recht halt vnd stercke
 15 Vnde habe fleyß czu deyme wercke.
- 33 Boße weyp, dy salt du flyen
 29 Vnd dich von weynes trancke czyen.
- 30 Vme deyn erbeteyl so streyt.
 13 Bewar deyn dingk czu allir czeyt.
- 52 Vff weyßheyt vbe deyne kint.
 35 Du salt der login weßin fint.
- 18 Deyn gesynde wol betrachte.
- 16 Buchir liß czu allir frist,
 17 Du salt gedenckin, welche du list.
- 21 Vorspote nymandis vff erdin.
- 24 Deine gerichte lege czu;
 45 Czu moßen czorne spote vnd frü.

25 Vff das rothawß so biß snelle;
39 Richtete recht, nicht also man welle.

46 Spele der kreyßel vnd nicht czu vil
47 Vnd halt dich von topilspil.

54 Selden rede vnd derbey leyße
In der wirtschafft, das ist weyße.

42 Den armen salt du nicht vorschumphin
Vnd beweysin ym vngelumphin.

50 Fremder diñge du nicht beger.
56 Tragk liebe an alle swer.

---

1 sey| nym H. meyn| das H. anbiten B. 2 nach girden *chybí*, *doplněno podle B.* Lat. sentence 3 není přeložena, avšak jejího znění bylo použito pro rozšířený překlad sent. 2, jak vyplývá z B: 3 Dein nächstēn scholtu werden. K sent. 7 srov. pozn. 22 Dein porigen B. 23 Wem du porigst das scholtu sehen eben B. 8 gerueffet B. 9 Du salt reyne zeyn yn der jogund H. Za sent. 9 se uvádí v BH překlad sent. 44, která v M je spojena se sent. 33: Geprauchēn scholtu dein tugent B, vnde leben stetys yn der togund H, (Fleuch boze weip zcu allen stunden) gebrauchen saltu guttir togunden M. 27 dy mozse H. 10 gerne *chybí* B. Erpar lute gerne gruzse H.

---

1 BH. 2(3) B. 7 H. 22 23 B. 8 BH. 9 BH. 26 51 B. 27 10 BH.

11 Podle BM patří sem překlad sent. 49 a nikoli 12, jak udává mylně Zarncke při B (*Der deutsche Cato*, str. 102): den kleynen (minneren B) du nicht vorsmehen salt M. 14 scham B (L schande, *oprav. podle M.* Rýmy gerne : lerne *chybějí* M: deyne schemde saltu halden. 33 dy *chybí* BH. 29 weintrinkchen B. 30 vetirlich erbe M. 13 vnd deyn dingh bewar M. saltu streyten : czu allen czeyten H. 52 gebe M. 35 *nečitelné a mnou oprav. místo v M (Mélanges P. M. Haškovec, str. 369) zní tedy:* Du salt der luge wesen fint. B *porušeno:* lug scholtu wissen nicht. 18 pewach B; pak následuje překlad sent. 20: Du scholt nicht zürnen ane sach, M má mezery. 21 před touto sent. je v B přeložena sent. 37: Verfluecht scholtu nicht werden. 24 45 (a nikoli 46, jak udává Zarncke), B 45 24. 24

---

11 BM. 4 14 B. 28 15 BMH. 35 29 BH. 30 15 BMH. 52 BM. 35 M. 16 17 B. 21 B.

Dein gericht B. 45 Mässig den zoren spat vnd frue B. *sent.* 24
neni u Zarncka označena. 25 *chybí* B. 39 recht] gleich B. 46
 47 *se shodují s* H: Spele mit dem krusel vnde nicht czu vyl vnd
 hutte dich vor dem tabbelspyl. B *mění*: Spill in dem pret da nicht
 zu vil vnd halt dich yo zu tophenspil. *srov. pozn.* 42 (*a nikoli* 49,
jak čteme opět u Zarncka) peschimphen B. 50 du *chybí* B.

24 45 B. 25 39 B. 46 47 B H. 54 B. 42 B. 50 56 B.

I.

- 1 Got ist got czu allin stundin,
 Als vns müt vnd schriff tgykünden;
 den got yo czüm irsten ere
 Mit reynem herczen, das ist meyne lere.
- 2 Me wache zcu allen stunden,
 Dastu yn sloffe icht werdest funden;
 Wen dy alczulange rwhe
 Czewt dem leibe lastir czuhe.
- 3 Ich wene, is sey dy irste togunt
 Dy czwngc stillen yn der iogunt;
 Wen her ist der nesthe gotis man,
 Der mit vornunfft sweygen kan.
- 4 Du salt versmegen vnde achtin
 Selbir weddir dich czu vechtin;
 wenne is fromet keyme nicht,
 wer do wedir sich selbir vicht.
- 5 Sist du an der lewthe leben
 vnde merckest yre setin eben,
 wen du strofest eynen andarn man,
 So gedenke, das nymant ist sunden an.
- 6 Du salt der dingen dich enthalden,
 dy dir liben, ab sy dir schaden;
 wenne der nütcz sal seyn gesatcz t
 vor dem reychtüm, den man schatcz t.

- 7 Du salt stete vnde senffte lebin,
 Wy dy dingk keyn dir streybin;
 Wenne zcu czeiten eyn weyser man
 Seyne sethen ane sunde wandiln kan.
- 8 Glewbe nicht vrebir weybir sachen,
 dy dir vbir dy dyner clagen;
 wen das weyp den uffte hast,
 den ir man czu liben fast.
- 9 Manystu ymandis vil,
 der sich nicht selbir manen wil,
 Ist her dir lip, zo sal deyn mündt
 Stroffen en zcu allir stündt.
- 10 Du mit Worten zcu allen czeiten
 wedir dy cleffer nicht salt streyten;
 vil lewten sint dy wort bereit,
 den tewher ist dy weysheit.
- 11 Halt andir lib in herczin veste
 Vnd bis dir selbir io der beste;
 Sust bis gut den gutin doch,
 Das dir icht schade volge noch.
- 12 Flewch neue merre, e man dich künde
 newin meystir fremder funde;
 wenne rede bringit dicke leyt,
 so sweygin sildin schade treyt.
- 13 Wirt dir gelobtis ding vorschobin,
 das zalt du nicht vorbas gelobin;
 wenne trawe ist fremde yn der geschicht,
 manche redin vil vnde haldin nicht.
- 14 Richte dich selbir yn dem synne,
 do dich ymant lobin begynne,
 vnde salt keynem glawben me
 wen dir selbir, das ist mein vle.

- 15 Gedencke, das du zalt bedewtin
eynes andern gutte werck allin lewtin;
tust du guttis ymande icht,
Das vorsweyg vnde melde is nicht.
- 16 Wen dir aldin synt bekant
viler lewte werck vnde wort benant,
so mache dir dy czu fromen,
dy du iüng hast obirkamen.
- 17 Du solt nicht achtin noch besorgin,
was man von dir rede vorborgin;
wenne der schuldige wennit dobey,
das das gespreche von ym sey.
- 18 Bist du reych, so hutte dich
vor wedirsachin, das rot ich;
wenne dy letcztin der irstin schicht
in gleychin lawffin beegin nicht.
- 19 Synt vns allin ist gegeben
eyn czweyvelichis cranckis leben,
so ensalt du yn keyner not
hoffin vff eynes andirn tot.
- 20 Erit dich mit kleyner gobe
deyn armer frünt, dy nym czu lobe;
loß sy dir seyn behegelych
vnde vol lobe se tegelych.
- 21 Synt dy nature dich so lünde
nackit geschaffin got czu eyne kinde,
so gedencke vnde trag gedüldich
armütis burde, druckit se dich.
- 22 Nicht forchte den, der vnbehende
des lebens ist eyn letcstes ende;
wer des todes forchte treyt,
des lebins frewde her von ym yet.

- 23 Ab dir vme deyne erbeit harte
keyn frünt dancken wil, so warte
vnde stroffe dich selbir yn der geschicht,
das got beschuldigt werde nicht.
- 24 Gewonnen gut vorthu nicht vnrechte,
das dir ym aldir icht gebreche;
behalt das selbige, das do ist,
vnde forchte gebrechin czu allir frist.
- 25 Magist du ymant icht begobin,
das zalt du nymant czuir gelobin,
das du vnstete icht werdist genant,
wilt du eyn gut man seyn benant.
- 26 Wer smelich kan mit wortin scherczin
vnde ist nicht frunt von ganczin herczin,
keygin deme thu gleyche sulche schicht,
So wirt dy list mit lyst vornicht.
- 27 Glewbe nicht den lewtin ebin,
dy alczu senffte rede gebin;
dy pfeiffe singit suslich vil,
wen man den vogil betrigin wil.
- 28 Hast du kinder dy sich merin
vnde nicht gut, dy salt du lerin
handwerk, der sy sich generin
vnde sich des armen lebins werin.
- 29 Snode ding yn libin wirdin,
liebe ding yn snodin girdin
salt du achtin, e man dich
geyerlich nenne vnde geyczlich.
- 30 Du salt der dinger nicht began,
darume du stroffest eynen andirn man;
wen der lerer nicht enhafft,
das yn dy schult selbir strofft.

- 31 Was recht vnde erlich mag gewesin,
das salt du betin, hore ich lesin;
wen torlich ist eyne beth,
dy man mit rechte vorsagin magk:
- 32 Den fremdin dir yn keyner schicht
vor dy bekanten setze nicht;
dy kunnen beystan in gerichte,
das thun dy fremdin von geschichte.
- 33 Synt vns eyn czweyfilhaftig lebin
In gewissin vorlustin ist gegeben,
So reyte den tag dir czu gewyn,
den du arbetist, das ist meyn zyn.
- 34 Weyche deyme gesellin czu stundin,
der von dir mag seyn vberwundin;
wenne susse frunt von sulcher ere
sich bestetigen vorbaß mere.
- 35 Wilt du große dingk beyagen,
so salt du cleyne nicht vorsagen;
vor gebin nemen yn solcher schicht
libe frunde czusammene flicht.
- 36 Du salt nicht krick beyn deme tragen,
..... gist beyagen;
wenn der czorn das hassin wirt,
So eyntrechtikeyt dy libe nirt.
- 37 So dich smercz in czornin twinge
von der knechte schult, den ringe
vnde loß den czorn mesich seyn,
so magist du selbir schonen deyn.
- 38 Ich lerne dich, das du deme vortragist
Czu stundin, den du vbirmagist;
Gedult dy groste togunt ist
der setin, also man ufte list.

39 Was du mit erbeyt hast gewonnen,
das halt gar weyt, bist du vorsonnen;
wenne wo dy erbeyt schadin treyt,
do wechst ym totlich durfftikeyt.

40 Gebesam salt du seyn czu stundin
bekantin vnde libin frundin;
doch bistu reych, so volge mir,
das du der neheste bleybist dir.

1 L B H; b L¹; B 1 *druhé* got *chybí*. 2 dy geschriff vnd der mund chunden. 3 Dein. czu. 4 herczen] mund. H 1 Alz vns der syn vnd dy schryfte gekunden. 2 zo yst eyn got nv vnd czu allen stunden. 3 den zelben got vor allen dynghen. 2 L¹ B; B 1 Mer. 2 Das du in dem slaffe nicht werst erfunden. 3 Wann dy all zelang rue. 4 zeucht dem laster vntugent zue. 3 L¹ B; a N; B 1 dy pesst. 3 Wen *chybí*. nachst. 4 der red wol versweigen chan. N 1 Ich wene, Sweigen ist dy erste togent. 4 L L¹; b H; L¹ 2 Wider dich selbir. 3 fromet] czemet. 4 wer do] der. H 3 wen das fromet eynem nicht. 4 der do weder zich zelben vycht. 5 L L¹ B; (b Z A); L¹ 1 Sistu abir dy menschen leben. 2 merckest] dirkennest. B 1 Siechstu der lewt. 2 merchestu. 3 trast (!). 4 das *chybí*. der sunden. [L 3 so strofest du. 4 so gedenckest (?) du. das *chybí*. *opravy podle* L¹]. 6 L L¹ *začátek* 2. *zlomku z Nisy*; L¹ 1 dinge. entladen. 3 gesatzet. 4 den] das. schatzet. 2. *zlozek z N*. 1 dich des dinges enthaldin. 3 sal] wil. 4 den] das. 7a L L¹ B; b *podle* L¹ B; k b L *viz pozn*. L¹ 1 lebin] bleyben. 2 streybin] scheyben. B 2 dy *chybí*. 8 L L¹; (b C D F Φ H); L¹ 1 Globe. sagen. frewils weybis. 2 dy da obir dynir. 3 offte. 4 ir] der. 9 L¹ Berl. C H; b L; (a Z Z¹ R B A N; b C D E F Φ); Berl. C 1 *verš chybí*. 2 der selbir sich nicht manyn. 3 din. 4 en] in. H 1 Vormanestu. 2 zelben strofen. 10 L¹ Berl. C B L; (a N; b Z A); Berl. C 1 czitin. 2 stritin. 4 teuwir. wisheit. B 1 Du scholt mit warten. 2 chläftigen. 4 vnd wenig nuczer weyshayt. L 1 Du salt mit worten. 2 claffinden. 4 vnde wenigk mutis weyshey. 11 *jen* Berl. C; *srov. pozn*. 12 L Berl. C; Berl. C 1 nuwe. 2 nuwin. 3 redin. [L 2 fremde]. 13 L Berl. C; Berl. C 2 nicht *chybí*. vorbas nymande. 4 redin] gelobin. 14 L Berl. C B; Berl. C *má mezery*: ... synne, So ymant lobin dich begynne. 3 keyme gleubin. 4 dir selbin. B *srov. pozn*. 15 L Berl. C K; Berl. C *začátky veršů chybějí*. 2 gar vil leutin. 4 is] syn. K 2 gutte werck] gutet(!). 4 is] sin. [L 4 Das *chybí*]. 16 L Berl. C; Berl. C 2 wirt(!). 17 L Berl. C K B; Berl. C 2 redt. 3 went. K 3 schuldege. 4 von em. B *srov. pozn*. 18 L Berl. C K; Berl. C *má mezery*. 3 der irsten geschicht. 4 (g)lichim loufe begeinen. K 2 von weder sache. 3

den ersten. 4 gleichen leufen begeynen. 19 L Berl. C K; (C E F N; a Z Z¹ B A D H G; *srov. pozn.*); Berl. C má mezery. 2 ein czweifelhaftiges. K 1 gagebin. 2 *pro proní adj. je ponechána mezera.* 20 L K; (C D E N; a F Φ ; b Z Z¹ B A; *srov. pozn.*). K 2 Eyn armir vrunt czu deyme lobe. 3 dir se. 4 vollen. 21 L K; K 2 Nack. von kinde. 3 geduldeclich. 22 L K; K 1 vmbehende. 2 eyn *chybí.* 4 von em leyt. 23 L K; K 3 Das du got beschuldegest icht. 4 Vnd stroffe dich selbir in der schicht. [L 1 erbeit *chybí*]. 24 *jen L.* 25 *jen L* [2 czuir *chybí*]. 26 *jen L.* 27 *jen L*; (a Z¹ A H G). 28 *jen L.* 29 *jen L.* *berl. proužek* 4 geiczlich. 30 *jen L.* 31 *jen L.* 32 L *začátek proního zlomku z Nisy; zlomek z N.* 2 den becanten. 3 Dy becanten steen bey vor gericht. 4 Das thuen dy vnbecanten von geschichte. [L 4 nicht von gesch.]. 33 *jen L*; (a Z R B A H). 34 L Berl. G; Berl. G *jen rýmy*: 1 zcu stunden. 2 obirwunden. 3 ..cher cre. 4 mere. 35 L Berl. G; Berl. G *s rýmy*: 1 yagin. 2 ...ht vorsagen. 3 ..in sulchir geschicht. 4 ..czu sammene gepflicht. 36 L Berl. G; (b A C D E F Φ N G); L 2 *verš chybí úplně, doplněn je částečně podle* Berl. G: 1 ..n deme tragen. 2 ...gist beyagen. 3 ..brengit. 4 ...ibe nert. *Srov. pozn.* 37 L Berl. G; Berl. G-1 zornis twingit. 2 ..de geringit. 3 ..k seyn. 4 ..nen deyn. *Srov. pozn.* 38 L Berl. G; Berl. G *jen*: 1 ..e vortragist. 2 magest. 3 groste togunt ist. 4 ..te list. 39 L Berl. G; Berl. G *rýmy chybějí.* 1 wem (!). 2 gar weyt *chybí.* 4 Da wechsit denne totlich. [L 4 ym. *opr. podle* Berl. G]. 40 L Berl. G; Berl. G *konec veršů nedochován.* 1 *verš chybí.* 2 Den bekanten vnd den. 4 neste blibist.

II.

- Praef.** 1 Wilt du nü rechte irkennen
Ackirbaw, als ich hore nennen,
So liß das büch Virgiliüm,
der sagit dir von ackirtüm.
- 5 Wilt du aber vorbaß synne
vff worcze crafft, der mache dich ynne
Macer, das buch wol geticht,
das dich worcze crafft bericht.
Begerst du irkennen weyte
- 10 romische blutvare streite,
So suche Lucanum, der ist so clug,
von Martis streyte sagit genuck.
wen do lust von liebe czu lesin
adir wy man liebe sal vorwesin,
- 15 der bethe Nasonem, der do wol

lerit, wy man ir phlegin sal.
 Ist aber sorge dir gegeben,
 das du weyße wellest werdin,

.....

So ist das aldir wol bewart
 20 vnde von lastir gar geschart;
 dorumme mercke vnde hore leßin,
 was dy weysheit mag geweißin.

1 Gedencke auch den fremden czu fromen,
 ap du magist, so habe ich vornomen,
 das frunt dir werbin yn der gleych
 sei nutzer den eyn konigreich.

2 Loß gotis heymelichkeyt awß achtin,
 Was der hymel sey, das saltu nicht betrachtin;
 Totliche ding czu allir frist
 Betrachte, sint du totlich bist.

3 Loß des todis forchte gleitin,
 Do is ist torlich czu allin czeytin,
 Wer des todis forchte treyt,
 Des lebens frewde her von ym yeit.

4 Du salt nicht czornen czu keynen czeytin,
 vme ein vngewyß dingk nicht streytin;
 der czorn den müt vorhindert gar,
 das her nicht kan irkennen war.

5 Thu dein czern an allin dingen,
 Als deyne habe mag volbrengen;
 wen gebin icht, das sal seyn
 Czu czeytin noch der habe deyn.

6 Mesiger dinge der bis bleyde
 vnde salt dich .....,
 wenne das schiff gar sichir gat
 vff des cleynen wassir phat.

- 7 Was deynen gesellen mag beschemen,
 Das salt du heln, das kan dir czemen,
 E denne is vil manchir sagit,
 Das ist dir alleyne missehagit.
- 8 Keyne sunde vngeruche bleybit
 Snodir lewthe, als man schreybit;
 In czeytin loschit dy sunde gar,
 In czeytin wirt sy offinbar.
- 9 Du salt eines cleynes leybes sterrke
 Nicht versmehin, sundir mercke,
 das mancher grünit ane weysheytt,
 Deme dy nature dy crafft vorseyt.
- 10 Den du weyst dir nicht gleyche,
 Mag is deseyn, czu stundin weyche;
 der obirwundene dicke obirvicht
 den obirwünder, als man spricht.
- 11 Keygin den bekanten czu allin geczeytin
 salt du nicht mit wortin streytin;
 wenne von wortin eyn cleyner streyt
 wechst vnd wirt eyn großir neyt.
- 12 Du solt nicht mit czoubirn vorsuchin,
 Was gotis wille wil gebruchin;
 Was her geschicket ordenlich,
 Das betracht her ane dich.
- 13 Du salt meydin neyt czu tragen
 In obriger vbunge, hore ich sagin;
 Ap neyt nicht schafft, so ist her doch
 Czu tragen gar eyn sweris yoch.
- 14 Du salt starckis mutis bleybin,
 Wil dich eyn boßes recht vortreybin;
 Her frewet sich dy lenge nicht,
 Wer mit boßem rechte vicht.

- 15 Des vorgebin krigis schande
 Du nymermer geande,
 wen boße lewthe thun das,
 dy noch der vede tragin haß.
- 16 Du salt nicht loubin noch beschuldin
 Dych selbir ymant czu huldin;
 Das thun toren sundir wan,
 Dy eyteyl ere vichtet an.
- 17 Gewonnen gut meslich vorthu,
 So dir dy czerunge fleussit czu;
 gut czugehet yn korczir frist,
 Das lange czeyt gewonnen ist.
- 18 Vnweyse dich czu stundin mache,
 Als do begert dy czeyt vnde sache;
 Wen torheit vbin noch der czeyt,
 Ist eyne clugheit vollin weyt.
- 19 Du salt die vnkewscheit flyen
 vnde dich von gecyzis lastir czyn;
 wen dy czwü vntogunt groß
 Sint des lebins wedirstoß.
- 20 Du ensalt des sagers münde
 nicht vil glewbin czü allir stunde;
 Wen cleyne trewe wirt degebin,
 Vil redin vil vnd stet nicht ebin.
- 21 Los dir lange seyn leit,
 was du sundigist mit der trunckenheit;
 Is ist des weynes schulde nicht,
 Sunder des, der do trunken spricht.
- 22 Deynen heymelichin rat salt du bevelin
 Deym vorsweygin gesellin, der yn kan helin;
 Deynes leybes hulffe do lo
 Czu eyme getrawen arczte yo.

- 23 Du salt nicht lediclichin tragen
Vngelucke vnd nicht vorczagen;
gelucke den bosin das vorgengit,
das is sy czu schadin brengit.
- 24 Czukomende schade vor besynne,
dy dir czu leydin werdin ynne;
wen der schade thut nicht so we,
den man wol besynnet e.
- 25 Du salt en weddirczemen dingen
deynen müt nicht vbirtwyngen;
Hoffenunge yn manchir not
Manchin nerit bis an den tot.
- 26 Irkennyst du eyn ding geneme,
Das loß nicht varin, ist dirs beqweme;
Geherte stirne — geluckis phat,
Dornoch eyn kal gelucke stat.
- 27 Was keyginwertigk ist, das achte;
Was dornoch volget, das betrachte
Vnde volge gote yn der geschicht,
der dy beyde teyl besicht.
- 28 Du salt mesigk seyn czu stunden,
das du sterker wirdist funden;
des leybes lust sal cleyne seyn,
der sele heyl vil vnde feyn.
- 29 Das gerichte der gemeyne
Salt du stroffin nicht alleyne;
Der mag nymant heylis yen,
wen du vil lewte wilt vorsmehen.
- 30 Dy irste sorge sey deynes leybes,
Wi du gesunt vor suche bleybest;
Gib nicht schult der czeit czu vil,
wenne dich dy seuche krenken wil.

- 31 Du salt der trewme nichten ruchen,
 Wen menslich sin kan des gebruchen,
 Was her wachende betracht,
 Das sych her sloffende dy nacht.

II. praef. L Berl. G N; *srov. pozn.* 1 nu] auch Berl. G. 2 Acker gebewde Berl. G. 3 list Berl. G. 4 daz wirt die ge...cht Berl. G. 6 zo liß ynne N. 7 Markrio dem buche zo N. wol *chybí* Berl. G. 8 der wortze Berl. G. dy worze wol vorricht N. 9 aber dirken- nen N. 10 *jen* Romische L, *oprav. podle* Berl. G. blutvare rote N. 11 ist *chybí* N. 13 Wen do lost N. wenne dich lust L. wenne dich gelust Berl. G. 15 der so N. 16 ir] libe N. 17 aber] adir N. 18 daz du wellest weislich leben N. 19 So hore was du gelernen magist N. 20 do mit du dein alder vobringist N. 19 a 20 o. p. L; *srov. pozn.*

1 *jen* L; (b A C D E F Φ N H G). 2 L N; (a Z A; b C D E F Φ H G). 3 *jen* L; o b *srov. pozn.* k I 22. 4 *jen* L. 5 L N; N 1 czerunge czu. 2 geprenge. 3 wen ettwas gegeben. 6 *jen* L, 2. *verš nedokončen.* 7 *jen* L. 8 L N; (b C D E F H); N 1 Deyne(!). vngerochen. 2 Snodir mensch. 3 luscht. 9 *jen* L. 10 L Himm.; Himm. 2 czu stundin *chybí.* ym entweyche. 3 obir wynden. 4 oberwynder. 11 *jen* L. 12 L Himm. (L² *jen druhý verš, proní chybí.*) Himm. 1 mit tzoubern nicht. 3 schicket. 4 wol an. 13 *jen* L [4 gar *mnou doplněno místo opakov.* doch]. 14 L Himm.; Himm. 1. gemütes leben. 2 vor- teylen. 15 L Himm.; b L¹; Himm. 1 Das vorgehen gutes. 2 Du *chybí.* weder geande. 3 luchte(!). 4 vede] vntschafft (= vint- schafft). L¹ 4 noch der fruntschafft(!). [L 1 vorgebis? 3 dy thun. 4 rede]. 16 L L¹; L¹ 1 Du *chybí.* nich loben. 2 selbir *chybí.* nymande. 3 dy thorn. 4 eytil. [L 2 Dy selbir]. 17 L L¹; L¹ 1 Gewunnen. mesig. 3 zcu gat. kurczir. 4. gewonnen. [L 1 menschlich]. 18 L L¹; L¹ 1 dich *chybí.* 2 als dy czeit begert. 4 eyne grosse. vollin weyt *chybí.* 19 L L¹ Berl. E (*zlom, začíná 4. veršem*); L¹ 1 vnkewsheit. 2 czyen. 3 czwe. 4 widirstoß. 20 L L¹ Berl. E; L¹ 1 Du salt. sageres. 2 Nich. vil *chybí.* 3 wenne. trawe. Berl. E 1 du salt. 2 vil *chybí.* 3 wenne. trawe. [L czu allin stundin]. 21 Berl. E L¹; b L (a R Z Z¹ B A H); L¹ 2 tronckenheit. 4 trincken. [L *není pův.*: Du salt dem trancke nicht vorwesin den du trinkest awß der moßen. 4 der naele spricht]. 22 L L¹ Berl. E; (a C D E F Φ N H; Berl. E 1 Deyn. 2 Eyme vorswegen. en. L¹ 2 Eynem vorswegen. helen *chybí.* 3 holfe du loe. [L 1 rat *chybí.*] 23 L Berl. E; a L¹; Berl. E 1 leitlich. 2 Vngeleucke. 3 wenne das glucke den bozen vorhengit. 4 daz sie is. L¹ 1 leitlich. 2 vnd gelucke nicht vorsagen. [L 2 *verš chybí.* 3. Vngelucke]. 24 L Berl. E; Berl. E 1 schade] wille. 25 L Berl. E; Berl. E 2 vbirtwyngen; vnderdrin- gen. 3 czu großer not. 4 dirnert byß yn. 26 L Berl. E Berl. C (*jen poslední tři slova 4. verše*); Berl. E 1 Dirkenstu dir. 2 farn. 3.

Geherte] Geluckte. [L 4 gat]. 27 L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 keginwortik. Berl. E 1 kegenwertig. 3 got. M 1 keginwertig. 2 fulge. 3 gote. 4 beyden. 28 L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 sin. 2 starkir. 3 syn. 4 fyn. Berl. E 4 selen. M 4 seilin. [L 2 *verš chybí, doplněn podle* Berl. E. 4 heyle]. 29 L Berl. C Berl. E M *konec 1. zlomku z Nisy*; Berl. C 2 nicht stroffin. 3 Is (So?) mag dir. 4 vorsmen. Berl. E 2 nicht stroffin. 3 yo mag dir. M 2 nicht stroffen. 3 wen dir mag. 4 zo du. vorsmen. *zlomek z Nisy*: 2 nicht vorsmehen. 3 so mag dir ymandis. 4 Wen du wilt vil lewiste(!). 30 Berl. C Berl. E; a L; Berl. C 1 sy dynes. 2 blibist. 3 vnd gib. czit. [L 3 4 *nepův.*: Vnd gyp der czeyt keyne schult, Wen von dir der leyp smercze dult. *text podle* Berl. E]. 31 L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 trome. nichtin ruchin. 2 menschlich. 3 vachinde. slafinde. Berl. E 2 das kan. 3 vachinde. M 1 trome. 2 menslich. kan das. *srov. pozn.*

III.

Praef. a Du lerer, wilt dü recht irkennen
Deße schrift vnde horen nennen,
So trag dese gebot hy ebin,
Dy gar geneme synt dem lebin.

1 Deynem müte gebewt mit lere,
Das her von lere nymer kere,
Wenne lebin ane lere gar
Gleycht sich eynem toten bilde czwar.

Praef. b Gut lebin du mit kunst irspeest,
Ist abir, das du sy vorsmehest,
Mich lerer du vorsewmest nicht,
Sundir dich selbir yn der geschicht.

2 Wen du lebig yn rechter achte,
Der boßin wort du nichtin trachte;
Is ist vns czu richtin nicht,
Das yder man vnwissins spricht.

3 Wirst du gefurt czu geczewge
Obir deynen frünt, dorvff bewge;
Hele seyne schande, wo du macht,
Das du icht werdist vordacht.

- 4 Meydin salt du suße gekoße,
lispende rede, dy ist boße;
wen dy wore eynveldikeit
czu reden yn eren ist bereit.
- 5 Fleuch dy tracheyt des gemütes dyn,
Wiltu an dem leben gesunt syn;
Wen so der müt yn tracheyt sucht,
So nymet des leybes stercke flucht.
- 6 Du salt deynen großin sorgin
vndir weyle frewde borgin,
So das du magist sundir leyt
detragen eyne iczliche erbeyt.
- 7 Du salt mit keynen vngelymphin
Eynes andirn tat noch rede schymphin,
E das dich yn sulchim syn
Eyn ander effe als du yn.
- 8 Was dir gebit geluckis scheybe,
Das mercke vnd yn deyn licze is schreybe;
Das selbige merinde behalt,
Ee du varthüende wirst geczalt.
- 9 So dir deyn gut ist vber swende
an deynes letczten aldirds ende,
So sal deyne gobe weißin starck
keygin armen frunden vnd nicht karck.
- 10 Nutczin rot, ab her stehe rechte,
Nicht varsmehe von deynem knechte;
Frompt is dir uff deynen gewyn,
Vorsmehe nicht eynes andirn manis syn.
- 11 Gehet dirs nicht an gelt, an gute
Als vor, so biß czu müte,
Das du genügik seyst daran,
Was dir dy czeyt vorleyen kan.

- 12 Flewch, das du eyn weyp nicht nemest
 Durch got, doran du dich beschemest,
 Auch halt sy nicht czu eyme weybe deyn,
 Begynnet sy arck vnd boße czu seyn.
- 13 Vil weyser lewte tat, dy lere
 vnd noch erim spor dich kere;
 Den bosen taeten bis gehas,
 Das fremde lebin lert vns das.
- 14 Begynne was du machst volbringen;
 So man deyne erbit vnder dringe,
 Sych man des s . . . . . werkis joch,
 Do von dy erbit leydet gebroch.
- 15 Was du syst gethon nicht rechte,
 Das vorsweyck nicht, sundir achte,
 E man dich icht volgin sucht
 Den bozin gleych yn ere pflicht.
- 16 Du salt des richters hulffe betin,
 Got dich eyn bose recht bestretin,
 Wen der richter vnd das recht
 Begerin, das man sy bitte slecht.
- 17 Geduldicklichin tragk an echte,
 Was du leydin salt mit rechte;
 Selbir richte dich czu schadin,
 So dy schult hat dich beladin.
- 18 Du salt vil yn buchern leßin,
 was dy worheynt mag gewesin;
 Das behalt, doch nichten lis,
 Was vngeleybiges dorynne ist.
- 19 Mesigk salt du seyn mit kosin
 vnde yn der wirtschafft nicht vil losin,
 Das du werdist icht irkant
 Eyn claffir, bist du hobisch genant.

- 20 Forchte dich nicht an keynen ortin
Vor deynes czornigis weybis wortin,
Wen so dy frawe weynende wirt,
Mit trenen sy vil krigis wirt.
- 21 Nutcze deyne gewonnene gabe,
Als das sy nicht nymet abe;
Wer gut vorczert, so das is ym gebricht,
So greyfft her an das, das seyn nicht ist.
- 22 Schicke vnde setze dir czuvar
Den tot czu forchtin nicht eyn har;
Ist her nicht gut, doch mag her seyn
Eyn ende manchir swerin peyn.
- 23 Deynes weybes czunge gerne hore,
Ist sy dir nütze, sy nicht vorstore;
Boße ist das, das man nicht leydin wil
Vnd wil doch redin alczu vil.
- 24 Du salt nicht mit krankir mynne
Vatir, muter lip gewynne;
Noch betrube dy muter deyn,
wilt du gut dem vatir seyn.

III. praef. a L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 Du *chybí.* dirkennen. Berl. E 1 *verš chybí.* 2. hore. nennen *chybí.* M 1 Du *chybí.* [L 4 gemeyne]. 1 L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 Dynen mut. 2 vnd von lere nymmir. 3 wen din lebin ane lere. 4 glicht sich eyne totin bilde sere. M 1 deynen mut. 3 ane lera(!). [L 3 *nepřvodní*: wen lebin ane ere reych, Ist eyne totin bilde gleych. *text podle Berl. E M*]. praef. b L Berl. C Berl. E M *začátek 3. zlomku z Nisy*; Berl. C 1 dirspeist. 2 du *chybí.* vorsmeist. 3 vorsumist. Berl. E 1 dirspehist. 2 vorsmehist. M 1 irspehist. 2 vorsmeist. *zlomek z N.* 1 du *chybí.* irspetist(!). 4 in desir geschicht. [L 2 abir *chybí*]. 2 L Berl. C Berl. E; Berl. C 2 bosir leute wort nichtin. 4 was. Berl. E 1 acht. 2 Bosir lewte rede nichtyn. 4 Was. vnweise. [L 2 nicht]. 3 L Berl. C Berl. E M; Berl. C 1 czu eyne geczuge. 2 dynen. buge. 3 syne. 4 wirdist. Berl. E 2 dor off. 3 magist. 4 wirst vordocht. M 2 zo beug. *konec zlomku M.* [L 2 vff deynen]. 4 L Berl. C Berl. E; Berl. C 1 midin. *jen první verš.* [L 4 *porušen*; Czú erin ist eyn rede breyt. *text podle Berl. E.* L *dočítání*: Eynveldige wort mit falschir list Ist eyne trogene czu allir frist.] 5 jen L (a C D E F $\emptyset$ N). 6 L Berl. E; Berl. E a

chybí. ane leit. 4 iglich. 7 L Berl. E; Berl. E 1 keynem vngelympen. 2 noch rede *chybí.* nicht vorschymphen. 3 eym sulchin seyn. 4 en. 8 L Berl. E; Berl. E 1 gab. 2 hercze (z *pův.* licze). 3 dasselbe merende. 4 wirt. 9 L Berl. E; Berl. E deyne gobe| dir geben. 4 keygin *chybí.* 10 L Berl. E; Berl. E 1 *verše převráceny.* 1 ste. 2 vorse. 3 fromet her dyr off gewyn. 4 seyn. 11 L Berl. E; Berl. E 1 Geht. an gelt *chybí.* am gute. 2 alzo wore. 3 byst genugig. 12 L S; S 1 icht. 2 Vm gut do von. 3 Ouch. eyne *chybí.* 4 boze vnd arg. 13 L S; S 2 erem spore. 3 teten. 4 Eyn fremdes. leret. [L 1 tat nebo taet?]. 14 *text podle S, v L chybí toto čtyroerší.* 3 sweren? 15 L S (*neúplně dochov.*) *srov. pozn.* 16 *jen L.* 17 L S; S 1 Geduldeclichen. ane achte. 2 von rechte. 4 dich hat. 18 L S; S 2 moge. 4 do vnglewbelich. dorynne *chybí.* 19 L S; S 2 vnde *chybí.* 3 icht wirst. 4 cleffer. hobisch *chybí.* 20 L S N; S 2 czornigen. 3 Mit renen sy vns...bit. 4 *verš chybí.* N 1 Du salt dich vorchten an keinen orten. 2 vor deines czornigen weibes czornworten (*tak čtu nyní vzhledem k L S*). 3 das weip. 4 is vil neides gepirt. L 4 wirt, *místo toho dosazeno* gebirt *podle N.* 21 L N; N 1 Gebrauche deyner gewunner. 2 Also. neme. 3 sein gut. so is im gepricht. 4 *první* das *chybí.* 22 L N; N 1 Schicke, das du dir seczest vor. 2 den tod nicht czu furchten vmb ein hor. 3 so mag er doch sein. 4 swerer. 23 *jen L.* 24 *jen L (b R Z² A C D E F Ø N G H).*

IV.

- Praef.** 1 Begerist du czu suchin ebin
 Gar eyn sicherliches lebin
 Vnd nicht dem lastir hangin an,
 das gutin sētin schadin kan,
- 5 Tragk dese gebót yn seynes stricke
 vnde obirliß sy offte vnd dicke,
 vnd vindest hy geschrebin balt,
 Was du ufte meydin salt.
- 1 Vorsmehe reychtüm an dem gutte,
 Wilt dö reyech seyn an dem mütte;
 Wenne dy groß gut entphan,
 Dy werdin nymer geyczis an.
- 2 Der naturen gemach an desim lebin
 Czu keyner czeyt dich mag begeben,
 Wo dö genügik bist doran,
 Was dir dy czeyt vorleyrn kan.

- 3 Is, daß du vnsicher varist
 Vnd deyn ding nicht wol bewarist,
 Du salt gelucke yn keyner vrist
 Blynt heisin, das do nichten ist.
- 4 Den phenigk libe, doch mit mose,
 Habe lip seynes formes sosse,
 Den keyn heyligk man
 ym czu haldin nicht wil han.
- 5 Bist du reych, so salt du achtin
 Deynes leybis hullffe wol betrachtin;
 Der arme reyche den phenigk hat
 Vnd nicht sich selbir, das ist eyn spat.
- 6 Sint du müst von lernens schuldin
 von deynem meyster slege duldin,
 so trag dy gebot des vatir deyn,
 wenne seyne wort czornigk seyn.
- 7 Thu dy werck, dy frome machin,
 vnde meyd dy, dy schadin sachin,
 In den keyn offin ist geweis
 Der erbeit, der du dich begeis.
- 9 Was dir mag brengin vngefellin,
 wy das sey, das mercke snelle,
 wen sy brengin schadin in,
 Dy vor besynnen nicht e seyn.
- 10 So dich schedeliche wollust vellet
 Czu der vnkewscheyt vnd helet,
 So vorhenge dem frosse nicht,
 Der den bawch czu frunde gicht.
- 11 Wiltu forchten alle tyr,
 So rote ich, das du volgist mir
 Vnd den menschen vor en allen
 Mit forchte lossist dir gevallin.

- 12 So dy crafft yn grosir stercke
 An deyme leybe sey, so mercke:
 hast du weysin syn ane arck,
 So bist du wol geheysin starck.
- 13 Von den bekanten hulffe bethe
 yn swerer arbeit, das ist sete;
 Eyn getrawer frünt eym arczte gleich
 Ist wol yn notin sichirlich.
- 14 Host du gesundet, du nichten salt
 Totin keyn tyr czu oppir balt;
 Wen is ist torlich vnd nicht not
 Dein heyl czu suchin an eyn andirn tot.
- 15 Wilt du dir czu frunde welin,
 Eynen getrawen gesellen czelin,
 So sich nicht seyn reychtüm an,
 Sundir wy seyne setyn stan.
- 16 Gebrawche deyner gewonnen gabe,
 geyerheyte, der ganck abe;
 Was hilfet dich deyn reychtüm groß,
 Des deyn leyp noch ny genöß.
- 17 Wilt du eyn irbir lop behaldin,
 Dy weyle du lebist hy mit saldın,
 So flewch dy laster, dy do sint
 Des lebendes frewde gar eyn vint.
- 18 Bist du weyße, so nicht vorspote
 Den, der yo vor aldir totte,
 Wen dy gar voraltin man
 Sich nemen kinder setin an.
- 19 Kunst, dy lere, dy dich reychit,
 wen so gelucke snelle weychit,
 so bleybit künst vnd wanckit nicht,
 Dy weyle du habist des lebin phlicht.

- 20 Was yder man begynne
 Czu redin, das besynne;
 Rede helt der lewte sete
 Vnd offinbart sy auch domethe.
- 21 Vbe lernunge offte vnde dicke,
 Wy vil kunste yn dir sticke;
 fleyß czu lerin scherfft den müt,
 Als dy ybunge der hantwerck tüt.
- 22 Du salt nicht vil betrachtin
 Des todis czeyt noch achtin;
 Her forchtit nicht des todis nehin,
 Der das lebin kan vorsmehin.
- 23 Lerne von den gelortin sere,
 Dy vngelortin selbist lere,
 Wenne lere gutter dinger sal
 Gebreytet werdin obiral.
- 24 Tring, das du magist vbirstrebin,
 Wiltu gesunt ane sewche lebin,
 Wen vbrig tranck vnd obrigk os
 Ist bozir sucht eyn wollust groß.
- 25 Was du offinbar begerist
 Czu lobin adir gut gewerist,
 Sich, das schende wedir nicht,
 Das man dich vorspotte icht.
- 26 So dir gelucksam ding czuflisse,
 So hutte dich vor wedirdrisse;
 Eyn bessirn du auch offin salt
 yn wedirczemen dingen balt.
- 27 Von lernünge yo nicht kere,
 Dovon dy weysheyte wechsit sere;
 Czu clugheit lernen, als man list,
 Gehorit eyne lange frist.

- 28 Meslich lobe deyne fründe,
Wen is komit dicke dy stunde,
Das eyn tag bezeygīt das,
Wy deyn frunt sey adir was.
- 29 Was du nicht weyst vnd wilt das lernen,
Das schat dir nicht an deynen eren,
Wen etczwas konnen ist eyn lop,
nicht wellen leren ist eyne schande grop.
- 30 Von minne vnd weynes crefften
Streyt, wollust sich czusamene hefften;
Doch was dem müte fromen gebit,
Do halt dich an vnd flewch den streyt.
- 31 Gedenke (czu) meydin dy do tragin
falschin müt vnde stille dagin;
Eyn wassir uffte stille gat,
In dem do luschit eyn tiffis phat.
- 32 So dir gelucke deyner dinge
Misselhage, das wege geringe
Vnd sich eyns andir schaden an,
Der besser ist den du getan.
- 33 Greyff an, was du wol magist furen;
Wen mit dem rüdil das vbir ruren
Vil sichir ist, wen das man do
des schiffis sygil czy czu ho.
- 34 Du ensalt yn keynen czeytin
keyn dem gerechtin boslich streytin;
Wen got czu allin czeytin richt
Vngerichtin czorn yn sulchir schicht.
- 35 Vorlonir habe dich vorczye,
nicht beweyne sy noch beschreye,
Sundir billich frewe dich,
Ap du sy host vnd merit sich.

- 36 Is ist gar eyne swere vorlüst,
Was man vorlewst mit schadin sust;
Doch ist schade, den man sal
Mit frundin tragin sundir dol.
- 37 Du salt nicht glewbin ebin
lange czeyt deyme lebin;
Wen wo du gehist, dir volgit noch
der schatin gleych des todis yoch.
- 38 Weyroch oppir gote dem czartin,
Loß dy rynt des phlugis wartin;
Glewbe nicht, das gote behagen
Oppir, dy do sint irslagin.
- 39 Du vorsertter dem serer weych,
Vnd der do gewaldig ist vnd reych,
Vnd wisse, das der selbige mag
Dir fromen vil uff eynen tag.
- 40 So du host gesundiget sere,
kasteye dich, das ist meyne lere;
So heylest du wundin yn der frist,
Wen smercze des smerczin ertczeyt ist.
- 41 Vortüme den nicht vm seyne vntogunt,
Der dir gelibit hot von yogunt,
Ap her seyne setin hot vorkart,
Doch gedencke seyner irstin art.
- 42 Fleisig biß des werkis deyn,
Wilt du lip gehaldin seyn,
E man dich czu eyne kewst,
Das man heist dinstvorleust.
- 43 Vordechnis flewch czu allin stundin,
Das du icht durftig werdist fundin;
Wen wer czu stundin forchtinde ist,
Der ist vordocht czu allir frist.

- 44 Host du gewonen eygin knechte
 Czu dynen dir, so mercke rechte:
 Halt sy als dy dyner deyn,
 Gedencke auch, das sy lewte seyn.
- 45 Snelle salt du das behaldin,
 Was dir das gelucke gebit czu saldin,
 E du des werdest eyn gast,
 Das du vore vorsewmet hast.
- 46 Snellis todis bozir lewte
 Frewe dich nicht morne adir heute;
 Dy selligen sterbin e der frist,
 Der lebin gar ane schande ist.
- 47 Host du eyn weyp vnd wenigk gutis,
 Suchest du ir lop, so bis des mutis;
 Vede den, der sich dir gicht
 Czu frunde vme deynes weybes phlicht.
- 48 Host du künst yn manchim buche
 Vil gelernet, der gebrawche;
 Auch lerne vil vnd meyde das,
 Das du nicht wellist lernen bas.
- 49 Dich wündirt, wy ich yn der achte
 Von blosin wortin versin machte;
 Das macht meynis synis kurczir stiftt,
 Das czwene czusamene sint gekift.

IV. praef. LN; N 1 suchin| furen. 2 sichers. 3 vnd den lastirn hange nicht an. 4 dy (*rkp.* den) guten zeten wider stan. 5 Trag in deinem synne disse gepot. 6 vnd salt sy obir lesen fru vnd spot. 7 So vinstestu hy beschreiben balt. 8 Was du thun adir lossen salt. 1 LN (a Z Z¹ B A); N 2 reych| selig. 3 Alle dy grossen reichthum enphon. 4 geiherheit. 2 LN (a Φ); N 1 an dem. 2 werden dich czu keyner czeit begeben. 3 lestu dir genugen doran. 4 vorleyn| gegeben. 3 LN (a Z Z¹ B A); N *porušeno*: Sint das du vnsicher seist (*rkp.* seit). 2 wol bewarist| mit vernuft schickest. 3 So saltu glocke czu keyner frist. 4 heisen plint. nicht. 4 LN (b A C D E F Φ G H); N *se odchyluje*: 1 Vle des phenniges sose. 2 Adir libe seine gestalt mit mose. 3 dy

keyn erbir heiliger man. 4 Ein czu halten nicht wil an. 5 L N; N 1 Wirstu so. 4 sich *chybí*. mein spot. 6 L N; N 3 so *chybí*. 4 wenne] so. 7 *jen* L, *srov. pozn.* 8 *chybí vůbec*. 9 L N; N 1 vngeuelle. 2 *rkp.* das sy das merken snelle; *oprava provedená pův. bez znalosti* L: was es sey, das merke snelle. 3 eyn. 4 dy dó vor vorsawmet sein. 10 L Berl. E N; Berl. E 1 dy sch. w. 2 vnkewsheit. heldet. 4 czu sunde. N 1 schedlich. vellet] heldich. 2 der *chybí*. helet] veldich. 3 4 *změněno, srov. pozn.* 11 *jen* L, *srov. pozn.* 12 L Berl. E 1 yn] mit. 3 deynem. 13 L Berl. E; Berl. E 2 sewer erbit. 3 ist gleich. 4 Ist *chybí*. 14 L Berl. E; Berl. E 1 gesundigt. 4 czu setczen yn eyns andern tot. 15 L Berl. E N; Berl. E 1 irwelen. N 1 dir ymandis. welin] czelen. 2 Adir eyn g. g. wellen. 4 stan] sein getan. 16 L Berl. E N; Berl. E 1 *verš chybí, z druhého se dochovalo jen slůvko* abe. 3 dir. N 1 Gebruche. habe. 2 vnd gee der grossen geyerheit abe. 3 *rkp.* dich, *ve vydání* dir *na základě varianty* z Berl. E. 4 noch *chybí*. 17 L Berl. E N; Berl. E 1 erbar. 2 hié du lebyst. N *mění*: 1 Die weile du lebest auff erden. 2 wiltu eyn erber lop behalden. 4 veint. [L 4 Des lebendes frewde ist (*zbytečné, proto vynecháno*) gar eyn vint. *proti* des lebens Berl. E N]. 18 L Berl. E N; Berl. E 1 so *chybí*. 2 der do von. yo *chybí*. N 1 Wirstu. 2. der do alders halbe tottet. 3 Wenn vorwor ein alder man. 4 nympt sich. 19 L Berl. E; Berl. E 2 entweicht. 3 wanckit] weicht. 4 host. [L 1 *druhé dy chybí*]. 20 L Berl. E N; Berl. E 1 yder] der. 3 helit. seten. 4 auch *chybí*. N 1 eyn yderman. 2 das hers wol besynne. 3 Wenn rede heilet der lewte seiten. 4 auch *chybí*. do mite. 21 L Berl. E N; Berl. E 1 lernunge] lere. 2 der kunst. 3 lern. 4 vbeunge hantwerken. N 1 vffte. 2 kunst. 3 fleisse czu lernen schreffit. 4 vbeung hantwerck. 22 L Berl. E; Berl. E 2 noch] vnd. [L 4 das selbin]. 23 L Berl. E N *konec třetího zlomku z Nisy*; Berl. E 1 gelarten. vngelortin selbir. N 1 gelarten. 2. vngelarten selber. 3 der guter dinger. 4 *rkp.* gebruchen (*ve vydání mám*: gebruchet). *zlomek z Nisy* 1 lere. gelarten. 2 vngelerten. 3 gutter dinge. 4 *verš chybí*. 24 L Berl. E N; Berl. E 1 das] was. obirsterbyn. 2 ane] vor. 3 oberig (*dvakrát*). 4 sucht] seuche. N. 1 das] was. 2 ane sewche] am leibe. 3 obriger. obir os. 4 Ist langer seuche ein sache grosch. [L 2 lebin *místó pův.* werdin] 25 L Berl. E; [L 2 gewerit. 3 dy schande. *text podle* Berl. E; *srov. pozn.*]. 26 L Berl. E; Berl. E 1 glucsam. czu vleisse. 2 So *chybí*. wedir drysse. 3 Eyns. ouch hoffen. 27 L Berl. E N; Berl. E 1 lernünge] lere. yo *chybí*. dich mit nichten. 3 lern. list] spricht. N 1 nicht langk (*jungk anebo Cnugk?*). yo *chybí*. 28 L Berl. E; Berl. E 1 frunt. 2 Wenne is offte vnd dicke kumpt. 4 deyne frund seynt. 29 L Berl. E N; Berl. E 1 das lern] is leren. 3 etwas kunnen. 4 Nicht lern] wein eyne schande yst grob. N 1 Wes du nicht kannst daz lere. 2 an deyner ere. 3 icht kunnen. groz lop. 4 Nisnicht können ist eyn schade groz. 30 L Berl. E *berlínský proužek fol. 9*; Berl. E 1 minne] libe. vnd von. 2 czu sampne. 3 Dach. git. *proužek*: 1 wynes. 3 gibt. 4 vluch. 31 L Berl. E N; Berl. E 1 meyde. 3 offte. 4 luscht.

N 1 Bedencke czu meiden. 3 oft. 4 leuschet. diffes. 32 L Berl. E; Berl. E 1 das glucke. 2 missehagit. wyg. [L 3 schande. *opraveno podle* Berl. E]. 33 L Berl. E; Berl. E 1 wol *chybí*. volfuren. 2 daz vber mit dem rudil. 4 scheffis segil. 34 L Berl. E K; Berl. E 1 salt. 2 keyn| wedir. den. 4 *verš chybí*. K 1 salt. gericht. 4 vn-rechten. 35 L K N; K 2 se. 3 Byllechir. 4 se. N 3 billicher. 4 Ab dir geport czu haben sich (*podle lat.* si te contingat habere), *což jsem ve vydání opravil podle* K. 36 L K S *berl. proužek fol. 9v*; K 1 eyn swer. 3 Dach. schaden. 4 dal. S *jen poslední verš*; frewden. *proužek*: 3 dach. 4 dal. 37 L K S N; K 1 glouben. 3 geyst. 4 Dem schaten. S *porušeno*. 4 Der scha... N 1 globen. 2 ceyt tage. 3 Wenn wo du gest, so volgt her dir noch (*rkp.* nicht). 4 des vnrersten todes yoch. L 2 czu deyme. 38 L Berl. E K N; Berl. E 2 des reinth des pflugis. 4 dirslagen. K 2 Lo deyn rint. 4 Opphir. N 1 opphir. got. 2 Vnd las dein rinth. 3 Globe. 4 dy opphir. sein geslagen. 39 L K S; K 1 weyche. 2 Vnd, do *chybí*. reyche. 3 Vnd *chybí*. der selbe. 4 of. S *má mezery*. 1 serer| vorserer. entw(eyche). 2 Deme der do mechtig. reyche. 3 mach(?). 4 Dyr vil ge(vrom)en. 40 L K S; K 1 host *chybí*. gesundit. 2 kestege. 4 erczteye. S So| Wenne. 2 Dornach kasteye. 3 dy wunden. 41 L K S N; K 1 seyn. 4 Dach. ersten. S *jen 1. verš*. 1 seyne vndogent. N 1 vmb. vntogent. 3 vor kort. 4 ersten. 42 L N; L 1 Messig, *ozniklo neporozuměním* z Fleissig, *opr. podle* N, *srov. pozn.* 43 L S; S 1 wirst. 3 czu stunden forchtinde| yn steten vorchten. 4 v(o)r(la)cht? *srov. pozn.* 44 L S; S 2 Dyr czu dynen. 3 So halt. dyner| (vnder) danen (?). 4 Bedencke das sy ouch. 45 L S; S 1 Gar snell. 2 selden(?). 3 des werdest eyn gast| des (dich) beclagst(?). *srov. pozn.* 46 L S N; S *druhá pol. chybí*. 1 der bosen. 2 adir| noch. N 1 Des snellen. 2 morgen. adir| noch. 4 ane schandel| an sunde. 47 L N; N 1 wenigk gutis| nicht guts vil. 2 Suche lop vnd bis des gemutis czeil. 3 Vede| meide. geit. 4 vmb. 48 L N; N 2 Gelernet vil der gebuche. 3 meit io. 4 nicht wilt. [L 4 icht. has]. 49 L N; N 1 yn der *chybí*. 2 mache. 4 gekift| geticht, *srov. pozn.*

POZNÁMKY.

Sentence jsou v rkpě rozházeny a proto bylo nutno vyhledat po každé dvě sentence a spojit je (rým!). Jistý vzor skýtala bav. verse B, jejíž některá čtyřverší jsou původu středoněmeckého. Nepřekvapuje, že se i její sentence kryjí z velké části se sentencemi v L. Kromě B bylo třeba přihlížeti i k versi H.

Sent 7. Rým zní: *alle phlege : uff dem wege*, což jsem opravil a doplnil takto: *in aller phlege* (srov. Trist. 1200 *ir meisterinne, diu si alle zit und alle wege hetē in ir lēre und in ir pflege*; 11952 *wie er selbe in siner p f l e g e schriben lernte in ir pflege*; srov. Mhd. Wb. 2, 1, 503: Sitte Gewohnheit, Tun und Treiben, Beschäftigung).

- Sent. 46. Výraz *kreyßel* (z pův. *krüse* a *kriusel*) spojovala lidová etymologie se slovem *Kreis*, odtud se vysvětluje delabialisovaný tvar *Kreisel*.
- 1 Otisk podle L; L¹ a zní: *Sint dem mol das got ist Alzo man yn der schriff list a patří tedy k třetí skupině Catonů: C D E F.*
- 2 Otisk podle L¹; L *Wache gerne vnd sloff nicht czu vil Wen mer an dem tage slaffin wil deme ist alle stete bereyt volheytt vnd trochkeytt; srov. k tomu: Z Z¹ (A C D E F a) N H.*
- 3 Otisk podle L¹; L *Srweygin ist dy irste togünt Czu gote sy wol komen mogunt dy do srweygin konen wol vnde redin do man reden sal. Podobně v Z Z¹ (N a).*
- 7 a *dannoch magk keyn wæißer man zweyerley sytten gehan, srov. C D E F H a pak Z Sine site wandelt ein man ane laster, sver ez chan.*
- 8 První dva verše, i když jsou samostatné, lze odvodit z Pracatona Z *Enruch, waz daz weib gesage, sven si tumpliche chlage. Druhou polovici sledáváme v C D E Φ H, na př. D wenn das weyp offte den knecht hast, den der man in seyne libe vast.*
- 9 a *Stroffest du keynen ume seyn handiln der sich selbir nicht wil wandiln; jde patrně o změnu pozdější. L¹ a souvisí se Z a ostatními pod čarou uvedenými rukopisy, srov. Z Manestu iman icht vil, Der sich selben nicht manen wil. S L b jsou příbuzné C D E F Φ , srov. D Ist er dir mit libe kunt So straff yn vil manche stunt, F s převráceným pořadím veršů: So strafe yn zw manger stunde Ist er dir ein liber frevnde.*
- 10 Se zřením k Berl. C dávám přednost L¹, poněvadž se obě verše na tomto místě shodují, kdežto L B se odchylují společně: 4. v., srov. varianty. Nelze rozhodnout, které z obou čtení patří od původu versi středoněmecké.
- 11 Tato sloka v L pochází ze Z, proto jsem ji nahradil čtyřverším z Berl. C.
- 14 Vyskytuje se také v B: *Recht dir selben in deinem syn, So dich yement ze loben pegyn, Vnd scholt gelauben chainem mer, dann dir selb das ist mein ler.*
- 17 Srov. také B.
- 18 K druhé části srov. lat. znění: *non eodem cursu respondent ultima primis.*
- 19 Východiskem je tu Z: *Sint vns allen ist gegeben Ein vil vngewisses leben So ensetze dine zuversiht zo eines andern tode nicht. S versí Z a se shodují Z¹ A B D G H, avšak i třetí skupina C E F Φ N má zřejmě původní základ Z; srov. C: *'Sint dem mole das vns ist gegeben Eyn kranckes czweiffilhaftiges leben So saltu nicht hoffen uff eines andern tot wædir omb fruntschafft adir not.**
- 20 b Souvisí s versemí Z Z¹ A B; z mladších rukopisů C D E N srov. C: *Gibt dir ein armer frunt eine Gobe Czu fruntschafft adir zu louben Die saltu nemen behegelich Vnd salt sie louben volkomelich.*

- 22 Čtení *yet* (*leyt* K!) má svou oporu v II. 3 b *Des lebens frowde her von ym yeit*, takže obě místa jsou stejná, ačkoli lat. texty se částečně rozcházejí: I. 22 *Qui mortem metuuit amittit gaudia vitae*, II. 3 *nam stultum est tempore in omni Dum mortem metuis amittere gaudia vitae*.
- 25 Chybějící *czuir* doplněno podle jiných zpracování a podle lat. *bis*.
- 27 Srov. Z¹ *die pheiffen kan süsSES gesangs vil wann man den vogel betriegen wil*; podobně, ne-li stejně, znějí A D H G, takže i na tomto místě je závislost slezského Catona evidentní.
- 33 Pokud se týče první polovice, nutno opět vycházeti ze Z (a dalších versí B A H) jakožto pramene původního, který se přese všechny změny a zásahy většího a menšího rázu stal základnou, na které budovali všichni ostatní skladatelé, srov. Z *Sint ons ein ongewisses leben In gewissen sorgen ist gegeben*. Stejný rým v druhé části má Φ *So secz in der erbeit deinen syn mit fleysse des selben tages geroin*.
- 34 I tu se a kryje s C D E F Φ G H. O vlivu slezského Catona na tyto verse nemůže být řeči, jelikož jde o tak všeobecně rozšířené sloky, že by bylo opravdu těžko najít pro každou versi určitý pramen. Chtěl-li by někdo hledat kontinuitu od původní verse Z k slezskému Catonu, pak by musil přihlédnout k versi C, zahajující třetí skupinu ve vývoji Catonů; avšak také verse F, rozšířená to redakce verse C, umožňuje důkladné srovnání (viz otisk této verse v této knize!).
- 36 Mezeru lze na podkladě ostatních versí a se zřením k lat. *Litem inferre cave, cum quo tibi gratia iuncta est* vyplniti takto: *von dem du gunst resp. gnade, fruntschafft magist beyagen* (= erjagen, erwerben, erringen). K druhé části s rýmem *wirt* (= *birt*) : *nirt* srov. můj úvod (rozbor nářečí); pro srovnání uvádím rýmy: A *gebirt* : *geboren wirt*, C *gebeert* : *wert*, D *gemert* : *nerť*, E *gepirt* : *nerť*, F *gepirt* : *nerť*, Φ *gebirt* : *ernert*; v našem textu mohli bychom také číst *wirt* : *nirt* (o změně *e > i* viz Junga n d r e a s str. 168: *wirt < mehrť, myrten < mehrten*), jak o tom svědčí G: *Wann zorn haß ond veintschafft mert, Eyntrechtigkeit die lieb ernert*.
- 37 Slova: *So dich smercz in czornis trowge* působí potíže. Berl. G s variantou *zornis* nás nechává rovněž na pochybách, jak bychom měli nejasné *in czornis* opravit. Navrhují čtení: *in czornin* = zum Zürnen, zu zürnen (*cum te dolor urget in iram*).
- II. Praef. Zdá se, že lat. věta: *audi, quae discere possis* není přeložena, proto byla ponechána mezera. Poslední dva verse překládají dobře lat. *Ergo ades et, quae sit sapientia, disce legendo*. Na podkladě lat. *Per quae semotum iatiis deducitur aevum* jsem přehodil řádky: *onde von lastir gar geschart So ist das aldir wol bewart*, neboť jen tak se stává místo srozumitelnějším.
- 1 K druhé části srov. H.

- 2 Východiskem je zde Z (v kterém však 2. sloka není dochována) resp. Z¹ *Gottes haimlichkeit solt du nicht achten Irdische ding solt du betrachten*. Znění v N jsem zbytečně opravil a doplnil podle F. Čteme tedy: *Todliche ding czu aller frist Betrachte, sint (N chybně: daz) du todlich bist*.
- 5 V aparátu variant jsem uvedl četné shody verse L s N, pokud se týkají praef. druhé knihy. Upravovatel banskobystrického Catona sáhl po slezské versi už hned na začátku II. knihy, jak dokazuje ostatně sloka druhá a nyní také pátá.
- 6 K druhé části srov. A C D E F Φ G N, které znějí stejně, na př. D *vil sicherhait ein kleyn schiffelein hat, das auf eynem kleynen wasser gat*. Rým *gat* : *phat* také IV. 31 b (L Berl. E N) *Eyn wassir uffte stille gat, In dem do luscht eyn tiffis phat*.
- 8 Varianta *Deyne* N nemůže uspokojit vzhledem k lat. *Nolo putes pravos homines peccata lucrari*; poněvadž se v následujícím čtyřverší objevují najednou slova *Snodir leute*, a to bez nějakého vztahu k lat. originálu, můžeme soudit, že se sem dostala omylem při opisování z předlohy; místo opravíme takto: *Keyne sunde ongerochen bleibit Snodir leute* atd. Z příbuzných rukopisů (C D E F H), majících v druhé části vztah k L, uvádím D *dy sunde ist yn hant offenbar vnd czu stunde loset sy gar*, F *dye sünde ist nymant* (1 z pův. *inhant*, *zuweilen*, *hie und da*) *offenbar Vnd zuhant so leschet sy gar*.
- 9 *ane* s neorganickým *e* neznamená *ane* t. j. *ohne*, nýbrž *an*, srov. *consilio pollet*.
- 10 Základem je tu opět Z *In etslicher zit entweich Dem der dir ist ungelich*, jenže slezský Cato přihlíží k latinskému znění: *Cui scieris non esse parem te*. Stopy Z lze zřetelně zachytit v Z¹ B A Φ G (s převráceným sledem veršů), srov. Φ *Wenn du kennest nicht wesen ungleich vnderweilen dem entweich*, G *Zu stunden dem mit wil len weich So yemant ist dir ungelich*.
- 11 Rýmy *geczytin* : *streytin*, *streyt* : *neyt* svědčí o málo vospělém básnickém talentu; ostatně nalézáme podobné rýmy také v příbuzných rukopisech (D F H N *streyt* : *weyt*, E *czyt* : *streyt* atd.). Pravděpodobně tu byl pramenem nějaký rukopis blízký Z¹: *Du solt nun noch zů kainer zeit weder den bekanten haben Streit*.
- 15 *Rede* nedává smysl a proto bylo nahrazeno jedině správným *vede*, čtení, které podporuje také *Himm. vintschaft* (*post inimicitias*).
- 21 *La* a není původní. Berl. E L¹ vycházejí, jak obvykle, ze Z *La dir lange wesen leit Sondes thu mit trunkenheit* (tak také Z¹ R B A H L²). Variantu *naele* L čtu: *volle* (= voll, betrunken).
- 23 *lediclichin* = *leideclichen* adv. *betrübt*, *moleste*.
- 24 Opět navazuje skladatel slezského Catona na versi Z. Krok za krokem lze jeho opatrný postup v napodobování a výběru sledovat: *Du salt alles vor besen Waz dir zo leide mach geschen. Ez thot ein theil minner we Davor sich einer warnet e.* — Lat. *Nam le-*

uius laedit je vhodněji přeloženo v Z než v L. Podobně jako Z zní Z¹ B H, a R A.

29 K první části srov. Z (Z¹ A B H).

31 Sloka tato má svůj původ rovněž v Z B A.

III. 5 Snad pochází tato sloka z třetí skupiny Catonů, poněvadž se a kryje s C N D E F Φ .

6 Druhá část ukazuje opět na příbuzenství s Z.

10 K a srov. Z Z¹ B A.

11 K b srov. C D F H N.

14 Mimo S není tato sloka nikde dochována. K první části srov. C F Φ N.

15 L čte: *E man dich icht volgin sucht Den bozen gleych yn ere spricht*, což má odpovídat lat. *Ne videare malos imitari velle tacendo*; *sucht* budeme proto číst jako *sücht = sicht*, je to t. zv. umgekehrte Schreibweise; tedy: *man sicht = videare*; předložkový výraz *yn ere spricht* opravíme: *yn ere pflicht*, pak je smysl místa naprosto jasný a srozumitelný. Výraz *pflicht* ve významu *Verkehr, Verbindung, Teilnahme, Gemeinschaft* (srov. Lexer 2, 254) se vyskytuje na témže místě v D H, srov. D: *Das man icht roen, du habest pflicht czu poshait dy du meldest nicht*.

16 K první části srov. C E F N, na př. F *Dës richters hilffe nuczleich pite vert man dir vnrecht mite*.

18 Východiskem je Z *Do salt di buch gerne lesen, Doran saltu stete roesen*.

20 21 22 Tyto sloky se vyskytují jen v L N.

24 Druhá část je převzata z Pracatōna (srov. varianty!).

IV. Praef. je v N poněkud pozměněna.

1 První část lze srovnat s Z Z¹ B A; srov. Z *Versma schatz vnd ander gut, Wiltu haben ringen mut*.

2 Polovice druhá se víze k Φ *Ob du dir lest genügen daran, daz dir dy czeit cze notdürft geben kan*. N se tu většinou shoduje s L.

3 K b srov. Z Z¹ B A; Z *So gi (= gich) niht deheine vrist, Selde ist blint, des sie nicht ist*; A *So sprich den czu kainer frist Glick sy blind, das doch nit ist*.

4 K b srov. A C D E F Φ G H.

5 K versím L N, které se dotýkají úzce právě ve čtvrté knize, srov. na tomto místě: E *Der ist arm, der den pfening hot In dem kasten vnd nich zu des leybes not*; H *Eyn karger reiche dy pfenninge hot, doch leydet her kommer vnde not*.

7 N se tu neshoduje s L. Jakého původu je tato sloka v N, nepodařilo se mi zjistit.

8 Chybí v L N a proto se tato sloka nedá rekonstruovat.

9 Místo *besynnen* čekali bychom *besonnen* nebo *besynnet*.

10 N se odchyľuje v druhé polovici: *So hange nicht dem frose an, den der bauch czu frunde vil han*; podobně H: *hange nicht dem frose an, Der pfluet den bouch czu frunde han*.

- 11 Tato sloka nemá obdoby v jiných zpracováních. Pro srovnání buďtež uvedeny: N *Wenn du vorsetzes dir, czu vorchten allerley tyr, so secz yo czum ersten dir, czu vorchten eynen menschen mer; H Meynstu czu furchten alle thyr, zo zage ich vorroore dyr, das eyn mentsche von zeyner list vor alle thyr czu furchten yst.*
- 18 K výrazu *totte* srov. slovníček a poznámku na str. 116 mého vydání banskobystrického Catona.
- 20 Druhá část zní v N: *Wenn rede heilet der lernte seiten ond offenbart sy do mite.* Máme tedy proti *helt* L změnu *e > ei* (od slovesa *heln*, t. j. *hehlen, geheim halten, verstecken, verbergen*, lat. *celare*, srov. předlohu: *Sermo hominum mores celat et indicat idem*). Ale v N se setkáváme také s obvyklým tvarem *helen*. Na str. 77 svého spisu pravím: »Mhd. *ei* ist zu *e* geworden (vgl. Moser § 79, S. 178): *czroe* II. 19, *erbeten* IV. 13; umgekehrt *e* zu *ei*: neben dem üblichen *helen* II. 22 erscheint auch *heilet* IV. 20.« H. Weinelt si nepřčetl pořádně toto místo a uvádí na str. 76 tyto doklady: Neusohl Cato 1452 *czroe* (II. 19) *zwei*, *helen* (II. 22) *heilen*. Jaké neporozumění! Ve velmi „poučném“ dodatku pod čarou se čte: »Die Angabe von Zatočil, Der Neusohler Cato, S. 77: mhd. *ei* ist zu *e* geworden, ist irreführend, den es handelt sich um Ausnahmen.« Předně neznamená *helen* II. 22 *heilen*, nýbrž *hehlen*, jak je patrné z mého údaje: »neben dem üblichen *helen*« a lat. *celare*. A za druhé přehlédl mou poznámku, týkající se změny *e > ei*, kterou dokládám právě slovem *heilet* = *helt* L = novohornoněmecky *hehlt*!
- 23 Zarncke se domníval, že tato sloka je příbuzná s textem jeho kusého překladu (Rumpfübersetzung); srov. Der deutsche Cato, str. 197: »in diesem letzten Fragmente sind also Verse aus der Rumpfübersetzung enthalten (v. 531 u. 532)«, ale já sám mám tyto verše za doslovný překlad z latiny.
- 25 Znění L *Sich dy schande wedir nicht* jsem opravil podle Berl. E; srov. *Hoc. fac — sich, ne rursus damnes — das schende wedir nicht.*
- 29 K druhé části srov. C *Czwar etczwas zu wissen, das ist meyn loub Vnd schande ist is nicht zu wisen als eyn alt top; F Etroas zu kunnen ist ein lob, Schemende ist ane lere bleiben tob; H Eczwas czu wissen ist eyn loub, Schande ys nie czu leren tomb.*
- 30 Nepěkně působí zásahem opisovače vzniklá asonance *gebit* : *streyt* z původního *git* : *strit* (jak je tomu v Berl. E *git* : *streyt*) resp. *geyt* : *streyt*. Jungandreas udává na str. 329, že tvary *git*, *geit*, *geyt* ve významu *gibt* jsou řídké (srov. doklady: *nicht* : *gicht* IV. 10, *gicht* : *phlicht* IV. 47, kde ovšem nebylo potřebí měnit tvar *gicht* na *geyt*). Na otázku, proč opisovač rozvedl tvar *geyt* tvarem *gebit*, lze odpovědět v tom smyslu, že *geyt* v jeho jazyce nebylo běžné. Naopak zase převedl pisař Meissener v N literární tvar *gicht* a píše *geyt*, poněvadž mu tvar *gicht* zněl v jeho smíšeném, t. j. bavorskostředoněmeckém nářečí, jak se zdá, cize.

- 42 Zdá se, že jde o obměnu znění, jež nacházíme v A C E F Φ , srov. A: *Mit nichten den namen kieß, Der da heisset amptverließ*, C *Mit nichte den boßen namen kerß, Der do heißet amptvorlerß*; z ostatních rukopisů uvádím rýmy: E *kerse* : *amptverlese*, F *kues* : *amachtvorleus*, Φ *kyeß* : *amptuerließ*. Výraz *dinstvorleust* je čistě dialektický: jako máme k tvaru *kiëß* podle pres. kmene utvořené *kerß* (C) a k tomu *vorlerß* (z pův. *verlies* stn. m. *Verlust*), tak se také dá vysvětlit *dinstvorleust* podle 3. os. sg. *kerst*. Snad tanul básníkovi na mysli také tvar *vorlust*.
- 43 Stejný rým v druhé části mají také C E F Φ N; srov. F *den vorchtigen vnd den vordachten ist der tod dy aller peste frist*. C. Borchling dosadil (slovo bylo nečitelné) *vorlacht* S, což se však nehodí do kontextu. *Verdocht* = *verdäht* part. adj. in *Gedanken vertieft, nachdenkend, Verdacht habend, suspiciosus*, ale také im *Verdachte befindlich, beargwohnt, verdächtig, suspectus*. Nutno ovšem poznamenat, že L nevystihuje myšlenku obsaženou v lat. *Nam timidis et suspectis aptissima mors est*.
- 45 Borchlingova oprava porušeného místa: *Ee du des dich beclagst* nemá ani opory v lat. znění, srov. *Ne rursus quaeras, quae iam neglexeris ante*, neboť Borchling zaměnil *quaerere* s *queri*, odtud jeho *beclagst*. Smysl v L je tento: damit du nicht als Fremder das suchen musst, was dir früher in reichem Maße zur Verfügung stand, was du aber auszunützen versäumt hast.
- 47 Ke změně v první části v N viz poznámky pod čarou. Místo původního *vede* (t. j. *vehede*) L má N *meide* vzhledem k lat. *Vitandum ducas inimicum nomen amici*.
- 49 O slovese *kiffen*, odpovídajícím lat. *coniungere*, viz poznámku na str. 76 mého spisu *Der Neusohler Cato*.

TEXT LATINSKÉHO CATONA.

Cum animadverterem quam plurimos graviter in via morum errare, succurrendum opinioni eorum et consulendum famae existimavi, maxime ut gloriose viverent et honorem contingerent. Nunc te, fili carissime, docebo, quo pacto morem animi tui componas. Igitur praecepta mea ita legito, ut intellegas; legere enim et non intelligere neglegere est.

1. Ita que deo supplica.	10. Saluta libenter.
2. Parentes ama.	11. Maiori concede.
3. Cognatos cole.	12. Minori parce.
4. Magistrum metue.	13. Rem tuam custodi.
5. Datum serva.	14. Verecundiam serva.
6. Fora para.	15. Diligentiam adhibe.
7. Cum bonis ambula.	16. Libros lege.
8. Antequam voceris, ne accesseris.	17. Quae legeris, memento.
9. Mundus esto.	18. Familiam cura.

19. Blandus esto.	40. Parentem patienter vince.
20. Irascere ob rem noli.	41. Beneficii accepti esto memor.
21. Neminem riseris.	42. Miserum noli ridere.
22. Mutuum da.	43. Consultus esto.
23. Cui des, videto.	44. Virtute utere.
24. In iudicio adesto.	45. Iracundiam temporale rege.
25. Ad praetorium stato.	46. Trocho lude.
26. Convivare raro.	47. Aleam fuge.
27. Quod satis est, dormi.	48. Nihil arbitrii virium feceris.
28. Iusiurandum serva.	49. Minorem non contempseris.
29. Vīno tempera.	50. Alienum noli concupisci.
30. Pugna pro patria.	51. Coniugem ama.
31. Nihil temere credideris.	52. Liberos erudi.
32. Tute consule.	53. Pati legem, quam ipse tuleris.
33. Meretricem fuge.	54. Pauca in convivio loquere.
34. Litteras disce.	55. Illud stude agere, quod iustum est.
35. Nihil mentire.	56. Libenter amorem ferto.
36. Bono benefacito.	(57) Minime (<i>také</i> : neminem) iudica.
37. Maledicus ne esto.	
38. Existimationem retine.	
39. Aequum iudica.	

- I. 1. Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi praecipue sit pura mente colendus.
2. Plus vigila semper nec somno deditus esto;
Nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat.
3. Virtutem primam esse puto compescere linguam:
Proximus ille deo est, qui scit ratione tacere.
4. Sperne repugnando tibi tu contrarius esse:
Conveniet nulli, qui secum dissidet ipse.
5. Si vitam inspicias hominum, si denique mores:
Cum culpant alios, nemo sine crimine vivit.
6. Quae nocitura tenes, quamvis sint cara, relinque:
Utilitas opibus praeponi tempore debet.
7. Constans et lenis, ut res exoptulat, esto:
Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.
8. Nil temere uxori de servis crede querenti;
Saepetenim mulier, quem coniux diligit, odit.
9. Cumque mones aliquem, nec se velit ille moneri,
Si tibi sit carus, noli desistere coeptis.
10. Contra verbosos noli contendere verbis:
Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.
11. Dilige sic alios, ut sis tibi carus amicus;
Sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur.
12. Rumores fuge, ne incipias novus auctor haberi,
Nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum.

13. Rem tibi promissam certam promittere noli:
Rara fides ideo est, quia multi multa loquuntur.
14. Cum te aliquis laudat, iudex tuus esse memento:
Plus aliis de te, quam tu tibi, credere noli.
15. Officium alterius multis narrare memento,
Atque aliis cum tu bene feceris ipse, sileto.
16. Multorum cum facta senex et dicta recenses,
Fac tibi succurrant, iuvenis quae feceris ipse.
17. Ne cures, si quis tacito sermone loquatur;
Conscius ipse sibi de se putat omnia dici.
18. Cum fueris felix, quae sunt adversa, caveto;
Non eodem cursu respondent ultima primis.
19. Cum dubia et fragilis sit nobis vita tributa,
In morte alterius spem tu tibi ponere noli.
20. Exiguum munus cum dat tibi pauper amicus,
Accipito placide, plene laudare memento.
21. Infantem nudum cum te natura crearit,
Paupertatis onus patienter ferre memento.
22. Ne timeas illam, quae vitae est ultima finis:
Qui mortem metuit amittit gaudia vitae.
23. Si tibi pro meritis nemo respondet amicus,
Incusare deum noli, sed te ipse coerce.
24. Ne tibi quid desit, quaesitis utere parce,
Utque, quod est, serves, semper tibi deesse putato.
25. Quod praestare potes, ne bis promiseris ulli,
Ne sis ventosus, dum vis bonus esse videri.
26. Qui simulat verbis nec corde est fidus amicus,
Tu quoque fac simules: sic ars deluditur arte.
27. Noli homines blando nimium sermone probare;
Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.
28. Cum tibi sint nati nec opes, tunc artibus illos
Instrue, quo possint inopem defendere vitam.
29. Quod vile est, carum, quod carum, vile putato,
Sic tibi nec cupidus nec avarus nosceris ulli.
30. Quae culpae soles, ea tu ne feceris ipse:
Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.
31. Quod iustum est, petito, vel quod videatur honestum;
Nam stultum est petere, quod possit iure negari.
32. Ignotum tibi tu noli praeponere notis;
Cognita iudicio constant, incognita casu.
33. Cum dubia incertis versetur vita periculis,
Pro lucro tibi pone diem quicumque laboras.
34. Vincere cum possis, interdum cede sodali;
Obsequio quoniam dulces retinentur amici.
35. Ne dubites, cum magna petas, impendere parva:
His etenim rebus coniungit gratia caros.

36. Litem inferre cave, cum quo tibi gratia iuncta est;
Ira odium generat, concordia nutrit amorem.
37. Servorum culpis cum te dolor urget in iram,
Ipse tibi moderare, tuis ut parcere possis.
38. Quem superare potes, interdum vince ferendo;
Maxima enim morum semper patientia virtus.
39. Conserva potius, quae sunt iam parta, labore;
Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.
40. Dapsilis interdum notis et carus amicis,
Cum fueris felix, semper tibi proximus esto.

- II. praef. Telluris si forte velis cognoscere cultus,
Virgilium legito; quod si mage nosse laboras
Herbarum vires, Maceꝛ tibi carmina dicit.
Si romana cupis et punica noscere bella,
Lucanum quaeras, qui Martis proelia dixit.
Si quid amare libet, vel discere amare legendo,
Nasonem petito; sin autem cura tibi haec est,
Ut sapiens vivas, audi, quae discere possis,
Per quae semotum vitiis deducitur aevum;
Ergo ades et, quae sit sapientia, discere legendo.
1. Si potes, ignotis etiam prodesse memento;
Utilius regno est meritis acquirere amicos.
  2. Mitte archana dei caelumque inquirere quid sit;
Cum sis mortalis, quae sunt mortalia cura.
  3. Linque metum leti; nam stultum est tempore in omni,
Dum mortem metuis, amittere gaudia vitae.
  4. Iratus de re incerta contendere noli;
Impedit ira animum, ne possit cernere verum.
  5. Fac sumptum propere, cum res desiderat ipsa;
Dandum etenim est aliquid, dum tempus postulat aut res.
  6. Quod nimium est, fugito, parvo gaudere memento;
Tuta mage puppis est, modico quae flumine fertur.
  7. Quod pudeat, socios prudens celare memento;
Ne plures culpent id, quod tibi displicet uni.
  8. Nolo putes pravos homines peccata lucrari;
Temporibus peccata latent, sed tempore parent.
  9. Corporis exigui vires contemnere noli;
Consilo pollet, cui vim natura negavit.
  10. Cui scieris non esse parem te, tempore cede;
Victorem a victo superari saepe videmus.
  11. Adversum notum noli contendere verbis;
Lis minimis verbis interdum maxima crescit.
  12. Quid deus intendant, noli perquirere sorte;
Quid statuatur de te, sine te deliberat ille.
  13. Invidiam nimio cultu vitare memento,
Quae si non laedit, tamen hanc sufferre molestum est.

14. Esto animo forti, cum sis damnatus inique;
Nemo diu gaudet, qui iudice vincit iniquo.
15. Litis praeteritae noli maledicta referre;
Post inimicitias iram meminisse malorum est.
16. Nec te collaudes nec te culpaveris ipse;
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.
17. Utere quaesitis modice, cum sumptus abundat,
Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.
18. Insipiens esto, cum tempus postulat aut res;
Stultitiam simulare loco prudentia summa est.
19. Luxuriam fugito, simul et vitare memento
Crimen avaritiae; nam sunt contraria famae.
20. Noli tu quaedam referenti credere semper
Exigua est tribuenda fides, quia multa loquuntur.
21. Quae potu peccas, ignoscere tu tibi noli;
Nam crimen nullum vini est, sed culpa bibentis.
22. Consilium archanum tacito committe sodali,
Corporis auxilium medico committe fideli.
23. Noli successus indignos ferre moleste;
Indulget fortuna malis, ut laedere possit.
24. Prospice, qui veniant, hos casus esse ferendos;
Nam levius laedit, quidquid praevidimus ante.
25. Rebus in adversis animum submittere noli;
Spem retine; spes una hominem nec morte relinquit.
26. Rem, tibi quam noscis aptam, dimittere noli;
Fronte capillata, post haec occasio calva.
27. Quod sequitur spectata, quodque imminet ante videto;
Illum imitare deum, partem qui spectat utramque.
28. Fortius ut valeas, interdum parcior esto;
Pauca voluptati debentur, plura saluti.
29. Iudicium populi numquam contempseris unus,
Ne nulli placeas, dum vis contemnere multos.
30. Sit tibi praecipue, quod primum est, cura salutis;
Tempora nec culpes, cum sis tibi causa doloris.
31. Somnia ne cures; nam mens humana, quod optat,
Dum vigilat, sperat: per somnum cernit id ipsum.

III. praef. a Hoc quicumque velis carmen cognoscere lector,
Cum praecepta ferat, quae sunt gratissima vitae:

1. Instrue praeceptis animum, nec discere cesses;
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.
- praef. b Commoda multa ferēs, sin autem spreveris illud,
Non me doctorem sed te neglexeris ipse
2. Cum recte vivas, ne cures verba malorum;
Arbitrii non est nostri, quid quisque loquatur.
  3. Productus testis, salvo tamen ante pudore,
Quantumcumque potes, celato crimen amici.

4. Sermones blandos blaesosque cavere memento;
Simplicitas veri fama est, fraus ficta loquendi.
5. Segnitiam fugito, quae vitae ignavia fertur;
Nam cum animus languet, consumit inertia corpus.
6. Interpone tuis interdum gaudia curis,
Ut possis animo quemvis sufferre laborem.
7. Alterius dictum aut factum ne carpseris unquam,
Exemplo simili ne te derideat alter.
8. Quod tibi sors dederit tabulis suprema notato;
Augendo serva, ne sis, quem fama loquatur.
9. Cum tibi divitiae superant in fine senectae
Munificus facito vivas, non parcus amicis.
10. Utile consilium dominus ne despice servi;
Nullius sensum, si prodest, tempseris unquam.
11. Rebus et in censu si non est, quod fuit ante,
Fac vivas contentus eo, quod tempora praebent.
12. Uxorem fuge ne ducas sub nomine dotis,
Nec retinere velis, si coeperit esse molesta.
13. Multorum disce exemplis, quae facta sequaris,
Quae fugias; vita est nobis aliena magistra.
14. Quod potes, id tempta, operis ne pondere pressus
Succumbat labor et frustra temptata relinquant.
15. Quod nosti haud recte factum, nolito tacere,
Ne videre malos imitari velle tacendo.
16. Iudicis auxilium sub iniqua lege rogato;
Ipsae etiam leges cupiunt, ut iure rogentur.
17. Quod merito pateris, patienter ferre memento,
Cumque reus tibi sis, ipsum te iudice damna.
18. Multa legas facito, perlectis neglege multa;
Nam miranda canunt, sed non credenda poetae.
19. Inter convivas fac sis sermone modestus,
Ne dicare loquax, cum vis urbanus haberi.
20. Coniugis iratae noli tu verba timere;
Nam lacrimis struit insidias, cum femina plorat.
21. Utere quaesitis, sed ne videaris abuti;
Qui sua consumunt, cum deest, aliena sequuntur.
22. Fac tibi proponas mortem non esse timendam,
Quae bona si non est, finis tamen illa malorum est.
23. Uxoris linguam, si frugi est, ferre memento,
Namque malum est, non velle pati nec posse tacere.
24. Dilige non aegra caros pietate parentes.
Nec matrem offendas, dum vis bonus esse parenti.

IV. praef. Securam quicumque cupis perducere vitam,
Nec vitiis haerere animos, quae moribus obsint,
Haec praecepta tibi semper relegenda memento;
Invenies aliquid, quod te vitare magistro,

1. Despice divitias, si vis animo esse beatus,
Quas qui suscipiunt, mendicant semper avari.
2. Commoda naturae nullo tibi tempore deerunt,
Si contentus eo fueris, quod postulat usus.
3. Cum sis incautus nec rem ratione gubernes,
Noli fortunam, quae non est, dicere caecam.
4. Dilige denarium, sed parce dilige formam,
Quam nemo sanctus nec honestus captat habere.
5. Cum fueris locuplex, corpus curare memento;
Aeger dives habet nummos, se non habet ipsum.
6. Verbera cum tuleris discens aliquando magistri
Fer patris imperium, cum verbis exit in iram.
7. Res age, quae prosunt, rursus vitare memento,
In quibus error inest, nec spes est certa laboris.
8. Quod donare potes, gratis concede roganti;
Nam recte fecisse bonis in parte lucrosum est.
9. Quod tibi suspectum est, confestim discute, quid sit;
Namque solent, primo quae sunt neglecta, nocere.
10. Cum te detineat Veneris damnosa voluptas,
Indulgere gulæ noli, quae ventris amica est.
11. Cum tibi proponas animalia cuncta timere
Unum praecipue tibi plus hominem esse timendum.
12. Cum tibi praevalide fuerint in corpore vires,
Fac sapias; sic tu poteris vir fortis haberi.
13. Auxilium a notis petito, si forte labores;
Nec quisquam melior medicus quam fidus amicus.
14. Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?
Stultitia est morte alterius sperare salutem.
15. Cum tibi vel socium vel fidum quaeris amicum,
Non tibi fortuna est hominis sed vita petenda.
16. Utere quaesitis opibus, fuge nomen avari
Quid tibi divitiae prosint, si pauper abundes?
17. Si famam servare cupis, dum vivis, honestam,
Fac fugias animo, quae sunt mala gaudia vitae.
18. Cum sapias animo, noli ridere senectam;
Nam quicumque senet, sensus puerilis in illo est.
19. Disce aliquid; nam cum subito fortuna recessit,
Ars remanet vitamque hominis non deserit unquam.
20. Prospicito cuncta tacitus, quid quisque loquatur;
Sermo hominum mores celat et indicat idem.
21. Exerce studium, quamvis perceperis artem;
Ut cura ingenium, sic et manus adiuvat usum.
22. Multum venturi ne cures tempora fati;
Non metuit mortem, qui scit contemnere vitam.

23. Disce, sed a doctis; indoctos ipse doceto;
Propaganda etenim est rerum doctrina bonarum.
24. Hoc hibe quod possis, si tu vis vivere sanus;
Morbi causa mali nimia est quaecumque voluptas.
25. Laudaris quodcumque palam, quodcumque probaris,
Hoc vide, ne rursus levitatis crimine damnes.
26. Tranquillis rebus semper adversa timeto,
Rursus in adversis melius sperare memento.
27. Discere ne cesses; cura sapientia crescit;
Rara datur longo prudentia temporis usu.
28. Parce laudato; nam quem tu saepe probaris,
Una dies qualis fuerit ostendet amicus.
29. Non pudeat quae nescieris te velle doceri;
Scire aliquid laus est, culpa est nihil discere velle.
30. Cum Venere et Baccho lis est et iuncta voluptas
Quod lautum est animo complectere, sed fuge lites.
31. Demissos animo et tacitos vitare memento;
Quod flumen placidum est, forsan latet altius unda.
32. Cum tibi displiceat rerum fortuna tuarum
Alterius spectata, quo sis discrimine peior.
33. Quod potes id tempta; nam litus carpere remis
Tutius est multo quam velum tendere in altum.
34. Contra hominem iustum prave contendere noli
Semper enim deus iniustas ulciscitur iras.
35. Ereptis opibus noli maerere dolendo,
Sed potius gaude, si te contingat habere.
36. Est iactura gravis quae sunt amittere damnis;
Sunt quaedam, quae ferre decet patienter amicum.
37. Tempora longa tibi noli promittere vitae;
Quocumque ingrederis sequitur mors corporis umbra.
38. Thure deum placa, vitulum sine crescat aratro;
Ne credas placare deum, cum caede litatur.
39. Cede locum laesus fortunae, cede potenti;
Laedere qui potuit, prodesse aliquando valebit.
40. Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde;
Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.
41. Damnaris nunquam post longum tempus amicum,
Mutavit mores, sed pignora prima memento.
42. Grator officiis, quo sis mage carior, esto,
Ne nomen subeas quod dicitur officiperdi.
43. Suspectus caveas ne sis miser omnibus horis,
Nam timidus et suspectus aptissima mors est.
44. Cum fueris proprios servos mercatus in usus
Et famulos dicas, homines tamen esse memento,

45. Quam primum rapienda tibi est occasio prima,
Ne rursus quaeras, quae iam neglexeris ante.
46. Morte repentina noli gaudere malorum;
Felices obeunt, quorum sine crimine vita est.
47. Cum tibi sit coniux, ne res et fama laboret,
Vitandum ducas inimicum nomen amici.
48. Cum tibi contigerit studio cognoscere multa,
Fac discas multa, vita nil discere velle.
49. Miraris verbis nudis me scribere versus,
Hoc breuitas fecit sensus coniungere binos.